

SAJÓMERCSE

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV
2017.

SAJÓMERCSE

TELEPÜLÉSKÉPI ARCULATI KÉZIKÖNYV
2017.

TARTALOMJEGYZÉK

1. Bevezetés	4
2. Bemutató	7
3. Örökségünk	10
<i>Építészeti örökség</i>	
<i>Természeti örökség</i>	
4. Eltérő karakterű településrészek	38
<i>Történeti falusias lakóterület</i>	
<i>Hagyományos falusias lakóterület</i>	
<i>Pincés terület</i>	
<i>Zöldterülete, zöldterületi intézményterületek</i>	
<i>Belterületi kertség</i>	
5. Építészeti útmutató	44
<i>Magasság</i>	
<i>Tetőhajlásszög</i>	
<i>Tetőforma</i>	
<i>Telepítés</i>	
<i>Színek</i>	
<i>Kerítések</i>	
<i>Kertek</i>	
<i>Erkélyek, tornácok, előtetők</i>	
<i>Ajtók, ablakok</i>	
<i>Homlokzatképzésre</i>	
<i>Részletek</i>	
6. Mai példák	69
7. Utcák, terek	73
8. Sajátos építményszínek, hirdetések, reklámtáblák	77

2017.

BEVEZETÉS

Tisztelt Olvasó!

Településképi örökség

Egy település legnagyobb öröksége elődeitől az a „településkép”, melyet maguk után hagytak ősünk. Itt nem csak az egyes épületekre kell gondolni, hanem arra a szerves egészre, amit a házak, terek, utcák, kertek, szántók, erdők és megannyi elem képeznek, melyek együttesen képzik a település egészét.

Jelen kiadvány feladata, hogy egy tematikus módszertan alapján feltárja, rendszerezze és bemutassa mindazon megmaradt értékeket, melyet a településen találunk. Legyen az akár mindenki számára közismert, vagy éppen talán olyan apró részletképzési érték – mint az egyedi, iparművészeti igényességgel gyártott csatornatartó vasak ritmusa –, ami mellett talán helyiként nap, mint nap elhaladunk és így módon megszokott látványa már fel sem tűnik. A település szerencsésnek tekintheti magát ilyen téren, hiszen településképi öröksége gazda és sok esetben a település lakó ennek az örökségnek méltó gondozói, folytatói.

Jogszabályi háttér

„A Településkép védelméről szóló 2016. LXXIV. törvény a települések esztétikus lakókörnyezetének kialakítása, illetve védelme érdekében a Településképi Arculati Kézikönyv bevezetésével hiánypótló módon teremt lehetőséget a jellegzetes települési karakterjegyek meghatározására és társadalmasítására. A kézikönyv nem kizárólag szakembereknek készül. Elsősorban a települési döntéshozók és a lakosság tájékoztatását segítő, szemléletformáló kiadvány. A jogszabályok útvesztője helyett röviden, lényegre törően, és mindenki számára érthető módon mutatja be egy közösség környezetalkítással kapcsolatos elvárásait.”

(Idézet a TAK útmutatóból)

Partnerség

A Településképi Arculati Kézikönyv (röviden TAK) készítése nem egy zárt folyamat, hanem a helyi közösség és szakemberek együttes munkája.

Egyrészt szükséges a jogszabályi alapján a megbízott mérnökök bevonásával, hogy ők a szükséges metodika alapján elvégezzék munkájukat és szakmai oldalról ellássák a szükséges feladatokat. A település megismerése, feltárása összegezzék a fellelhető értékeket, valamint szakmai segítséget nyújtsanak a jövőben építeni szándékozók számára.

Másrészről fontos a helyiek tájékoztatása és bevonása a munkába. Ezt a cél szolgálja a település partnerségi rendelete, mely alapján folyamatos lehetőség nyílik a munkába való betekintésre, információ beszerzésre, véleményezésre, konzultációra. Mindezek legfőbb fórumai a lakossági fórumok.

Településképi Arculati Kézikönyv (röviden TAK) célja

A TAK egy szemléletformáló eszköz, ami alapján az építeni szándékozók megismerhetik a település megörökölt értékét, illetve szakmai segítséget, útmutatást kapnak abban, hogyan kell a meglévő települési szövethez és építészeti örökséghez illeszkedően tovább gyarapítani mindazt.

Településképi alakulásának jövője

A településképi jövőjét mindig a helyi szereplők jelenben történő döntései, cselekedetei határozzák meg. Amennyiben ennek felsősségét átérzik, akkor az örökség méltó gondozó és tovább gyarapítói lesznek. Ehhez a munkájukhoz ad segítséget jelen kiadvány.

BEMUTATÁS

2

Sajómercse

Sajómercse község Borsod-Abaúj-Zemplén megye nyugati részén, Ózdtól északkeletre helyezkedik el, a Borsodbótát Putnokkal összekötő közút mentén.

Meglehetősen elzárt település, a nagyobb forgalmú utaktól viszonylag távol. Határában halad el a Putnok-Eger vasútvonal, ennek ellenére vasútállomása nincs. A község az Upponyi hegység északi részén alacsony hegyvonulatok közé zárva, a Királd patakon át, a Sajóba ömlő Mercsei-patak völgyében épült fel. Felszínét döntően felsőmiocén riolittufa fedi, hasznosítható nyersanyaga a barnaszén, területén jelentős az erdők aránya.

Története

A település nevét a mai napig feltalált írásos források elsőként 1330-ban rögzítették. Ekkor Kilit, egri püspök a falut a bélháromkúti apátság gondos birtokába adta. Sajnos az akkori település méreteiről nincs adat. A XIV. század során egy része királyi birtok és a szarvaskői várbirtok tartozéka.

Nevét akkoriban "Merchey"-ként rőttá le valami írnok, mely mai kiejtéssel leginkább "Mercsei"-nek hangozhat, kivéve, ha a latin műveltségű jegyző, nem tudván magyarul, kitette a felesleges birtok vagy helyhatározó ragot is.

A XVI. században a birtokosok a Balassák voltak. Ekkor a falu nevét Merchye, Merche, Mercie, Meccze, Mercze, Mercye alakban mind lejegyezték.

Ezek közös ejtése valószínű egyszerűen csak Mercse. Jött azután a kutya török világ. Mercse évi 60 forint adót fizetett a pogánynak. Az pedig hálából és mohóságból később évi 90 forintra emelte azt, sőt követelte a korábban szolgáltatott egy vágótehenet és egy cseber bort is, bár az egyéb szolgáltatások követelésétől elállott. Hogy mik lehettek azok az egyéb szolgáltatások, ki tudja?

A XVII. században a falu az egri káptalan birtoka. Ekkor történt meg, hogy Ajtay János bélháromkői apát 1654-ben el is zálogosította, mire az apátság a nyitrai káptalan előtt gyorsan óvást emelt, így az akció kútba esett.

Eljött azután 1700. október 17., mely napon Telekesi István, egri püspök, jókedvében az akkor létesített egri papnevelő intézet birtokába adta a bélháromkúti apátsági birtokokat és így Mercse is a nevelőintézet gazdálkodásába került, hogy az innen származó javakból jó katolikus papokat nevelhessenek végre. Folyamatosan egyházi és királyi birtok lévén a protestáns tanok nem szivároghattak be és így nem is verhettek gyökeret. Mercse mindmáig megmaradt szín római katolikusnak.

Lakosság

1864-ben mintegy 450 lelket regisztrált a korabeli jegyző. Leírta továbbá, hogy a lakosok magyar ajkúak, palóc kiejtéssel. Az itt lakó családok nemzetségeket alkottak, melyet itt hadnak neveztek. Jeles korabeli hadak az Ádám, a Tavas, a Bartók, a Kovács, a Szemere és a Koss hadak. Ezek közül mindmáig jelentős számú Ádám, Bartók, Kovács és Szemere található a településen. A nevekről szólva, a helység nevének eredetét homály fedi. A teljesen sületlen Mert-Cseh összetételtől kezdve a szláv (kisorosz) mersa – soványság szón át a Mercse személynévig minden lehetőséget számba vettek az elődök, s dűlőre mégsem jutottak.

Nemzetiségét tekintve a faluról nincsenek olyan adatok, hogy magyaron kívül valaha is másnak vallotta volna magát az itteni közösség. A világháborúk idején 4 fő zsidó is élt a településen, akik kereskedők voltak, azonban a deportálásoknak áldozatul estek. A mai helyzet a mindenkoriak teljesen megfelelő, mindössze elenyésző számú, az utóbbi két évtizedben betelepült cigány család gazdagítja a falu etnikai palettáját.

A lélekszám a falu írott történelme során szinte mindig 200-600 fő között ingadozott, attól függően, hogy éppen ki és hogyan sanyargatta az országot és milyen megélhetést helyezett kilátásba az itteniek számára. A lélekszám jelenleg mintegy 200 fő körüli.

Településszerkezet

A település eredeti magja a Mercse-patak völgyében alakult ki, ez a terület képi a falu jelenlegi északi részét. A település súlypontjában épült római katolikus templom körüli teresedés már a korai térképeken is jól kivehető.

A térképek tanulsága szerint a XVII. század elején már megvolt a falu ófalu része. A terjeszkedés a XX. században folytatódott előbb a déli irányban.

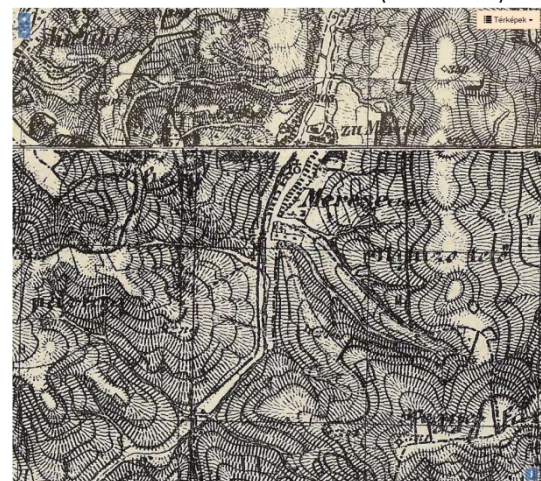
Első katonai felmérés (1763-87)

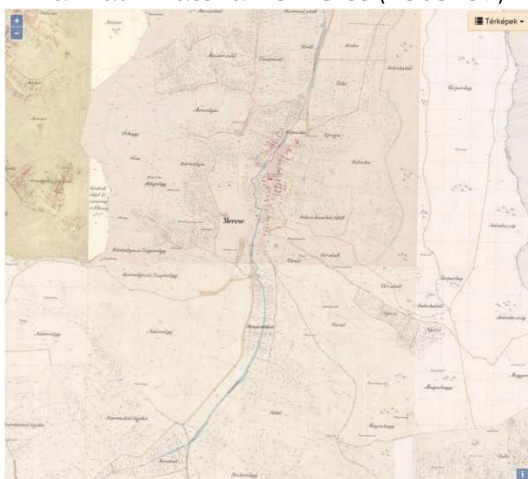
Második Katonai Felmérés (1806-69)

Harmadik Katonai Felmérés (1869-87)

Magyar Királyság (1869-1887)

Kataszteri felmérés (1891)

Magyarország Katonai Felmérése (1941)

ÖRÖKSÉGÜNK

ÉPÍTÉSZETI ÖRÖKSÉG

(Nagy József András munkarésze
szakértő műemléki érték dokumentálása
szakértő műemléki épületkutatás)

A TELEPÜLÉS HAGYOMÁNYOS TELEPÜLÉSSZERKEZETE

Sajómercse tipikus út és patak menti település, a Mercse patakkal párhuzamosan haladó út mellé települtek házai. Dél felől a patak nyugati oldalán halad a település főutcája, a Rákóczi Ferenc út. A falu harmada táján az út áttér a patak keleti oldalára. A patak hídjától délre találhatók az újabb építésű lakóházak, a kockaházak zömében a falu ezen részén találhatók meg.

A falu jellegzetes egyutcás település. A falu régebbi része a patak hídjánál kezdődik. Valószínűleg nem volt mindegy, hogy egy telek a patak oldalban helyezkedett el, vagy átellenben, a domb felé. A telkek szalagtelkek voltak, a tehetősebb gazdák csúrt is építettek, miután a csűrök építésének szokása elterjedt Északmagyarországon a 19. század második felében.

A településen armalista kisnemesi családok is éltek. Ezekre a családokra jellemző volt, hogy egy széles szalagtelken a telek mindkét oldalán építették lakóházaikat, egymás után. Vagyis a család telke nem aprózódott fel, viszont a telken egyre több lakóház állt. Ezt a település módját a múlt század hatvanas éveiben a szomszédos Sajónémetiben még Bakó Ferenc etnográfus regisztrálta.

A település központjában van a római katolikus templom. A templomtól északra az út elágazik, kis hídon a patak nyugati oldalán lévő Petőfi Sándor utca közelíthető meg. Több kicsiny telken álló kisméretű lakóház is található itt, feltehetően ebben az utcában éltek a kis telekkel rendelkező jobbágyok, és a zsellérek.

TELEKHASZNÁLAT

A telkeket az észak-magyarországra jellemző módon használták. Az armalista nemesek telkekein sajátos telekhasználat alakult ki. A lakóudvar több lakóház közös udvara volt, és mindkettő oldalon voltak lakóházak.

A jobbágytelek egyik, főleg északi oldalhatárán állt a lakóház, mögötte építették fel a gazdasági épületeket és építményeket. A lakóudvart ahol volt, a csűr zárta le. A csűr mögött kapott helyet a szérűskert, ahol a termés feldolgozása történt. A szérűskert mögött kapott helyet a veteményes, és gyümölcsöskert. A patak felőli oldalon minderre kevesebb hely volt.

ANYAGHASZNÁLAT

A hagyományos anyaghasználatról kiváló képet lehet nyerni az 1900-as, és az 1910-es népszámlálási adatokból. A népszámlálásnál a lakóházak is összeírásra kerültek. A népszámlálás során vizsgálták az épületek falazatának anyagát, valamint a tetőfedés anyagát is.

Négyféle anyaghasználatot különböztettek meg a falazat összeírása során. Kő vagy téglafal, vályogfal kő vagy téglalappal, vályogfal, és fából vagy más anyagból készült falazat. A tetőfedő anyagokat három kategóriába osztották: cserép, pala vagy bádogg; zsindely; és nád vagy zsúp volt a három változat.

1910-ben 535 ember élt Sajómercsén. 116 lakóházat írtak össze. Egy lakóházra vetítve több mint 4,6 ember élt a házakban.

A 116 épületből 3 volt kő vagy téglalappal építészű ház, 104 alappal rendelkező vályogház, 2 vályogból épült, és 7 ház épült egyéb építőanyagból, fából, vagy favázzal. A házak elenyésző része volt kőből vagy téglából, ami a településen élők anyagi helyzetére is utal.

A tetőfedő anyagok összeírása során 87 cseréppel, palával vagy bádoggal fedett épületet írtak össze, 2 zsindellyel fedett épület volt, és 27 növényi anyaggal fedett épület. A területen a növényi fedést a zsúp jelentette. Jelentős volt a nem éghető anyaggal fedett épületek aránya, az összes épület 75 %-a volt ilyen fedésű. A szilárd fedőanyag elterjedését az is segítette, hogy a közelben volt az ózdi vasgyár (bádogg), és cserepet is gyártottak a környéken.

A parasztházak födéme a hagyományos pórfödém volt, amelyet szükség szerint mestergerendával támasztottak alá. A födémeket váltott deszka burkolattal látták el, és felülről agyaggal tapasztották.

A tető építése előtt meg kell emlékezni a kéményekről. A területen jelen voltak a karóvázas, fonott falú, tapasztott szabadkémények. A föld falú épületekben minden bizonnyal ilyen kéményt alkalmaztak. Ez a kémény szerkezet általános volt Észak-magyarországon, annak ellenére, hogy Mária Terézia korában helytartó tanácsi rendelettel írták elő a falazott, téglalappal kémények építését. Ahol ezt betartatták, ott a kőházakon is téglából épített, sokszor tapasztott kémény jelenik meg. Feltehetően itt is megjelent a falazott szabadkémény, illetve a 20. század elejétől a falazott kémény kürtő.

A házakra egyszerű üres tetőszéket, a nagyobb épületekre kétoszlopos állószékes tetőszéket raktak. A növényi anyagú fedéseken kívül megjelent a cserép és a bádogg a 19. század végén. Ez a nagyüzemű acélgyártás beindításával, és a helyi cserépgyár termelésével függ össze.

A nyílászárókat természetesen fából készítették. Kétfajta molnár mesterség volt eredetileg. A faragó molnár és a lisztes molnár. A faragó molnár el tudta készíteni a malom szerkezeteit, a bonyolult fogaskerekeket és tengelyeket. A faragó molnár kiváló famunkás volt. Eredetileg a falvak népe a faragó molnárokkal készítette az ajtókat és az ablakokat, csak később vált külön a nyílászárókat készítő asztalos mestersége.

A városi és úri építkezéseken a ki-benyíló gerébtokos ablakot a kapcsolt gerébtokos ablak váltotta fel. A ki-benyíló gerébtokos ablak egyszerű léckeretét a kő tok hornyaiban helyezték el, és kovácsoltvas laposvassal kötötték össze. A kő tokok divatjának múlásával vált általánossá a kapcsolt gerébtokos szerkezet, ami elé rácsot, redőnyt is be lehetett építeni. A kapcsolt gerébtokos ablakok a 19. század végén terjedtek el.

A 19. és 20. század fordulóján általánosnak mondható a borított ácsbokos ajtó szerkezet, amelyen vésett szárny került elhelyezésre. A borított ácsbokos, vésett szárnyú ajtót az egyszerű ácsbokos, deszka szárnyas ajtó előzte meg, az épület belsejében, és a gazdasági helyiségeken később is használták ezt a típust.

A házakat meszelték hagyományosan. A meszelés időpontja a húsvét előtti időszak volt.

A LAKÓHÁZAK KIALAKÍTÁSA

A lakóházak alaprajzi kialakulása a területen az alföldi házhoz kapcsolható. A honfoglalás után az egysejtű lakóház volt használatos. Sokáig részben fölbe sülyesztett házat építettek, ami védett volt, és kevesebb anyag kellett a felszerkezetek megépítéséhez. Később a ház a földbe nem került besülyesztésre. Az egysejtű lakóházban a kemencét abból a térből fűtötték, ahol laktak, vagyis a lakóház füstös volt. A lakóház fejlődése a lakótér füstmentesítéséről szólt. Először a kemence szája a falon kívülre került, majd a tüzelő teret is lefedték, és kialakult a kétsejtű lakóház. A tüzelő tér felett hosszú fejlődés során alakult ki a szabadkémény, és a második sejtje a lakóháznak két részre osztódott, a pitvar egyfajta előtér volt, míg a kémény alatti tér volt az ételkészítés helye, a konyha. A pitvart és a konyhát kezdetben mestergerenda választotta el egymástól, később elterjedt a két teret elválasztó boltozat.

A harmadik sejt kialakulása, amely a pitvarból nyílt, a gazdálkodás fejlődésének velejárója volt. A háromsejtű lakóház kialakulása után az épület folytatásában, az udvar felőli megközelíthetőséggel további gazdasági egységek jelentek meg. Ezek részben tároló funkcióval bírtak, mint pl. a hambárok befogadó kamra vagy a kocsiszín, részben istállók voltak (lő, szarvasmarha). A sertésöl és a baromfi öl mindig külön kis építményben került elhelyezésre, elkerített kifutóval. A csűr, a csűrös településeken a lakórész végében keresztben került elhelyezésre.

A háromosztatú lakóház kialakulása utáni továbbfejlődés jellegzetes iránya a lakóház kétmenetessé válása volt. A háromosztatú lakóház fő helyiségsora kisebb festsávval a helyiségek mögött megismétlődik. Kisnemesi kúriáknál vagy papi lakásoknál, parókiáknál és plébánia épületeknél lehet ezt megfigyelni. Ez a folyamat viszonylag korán megjelenik a népi építészetben, a 19. század első felében.

A másik továbbfejlődési irány a 20. század elején jelent meg. A módosabb gazdák lakóházaikat a városi házakhoz akarták hasonlatossá tenni. Az épület kifordult az utcafrontra, az első ház mellé egy újabb lakóhelyiséget építettek, amit az első házból, vagy a tornácról lehetett megközelíteni. A tornác a 19. század harmadik harmadában jelent meg a lakóházakon, vagyis viszonylag későn terjedt el használata.

A lakóház fala a néprajzi szakirodalom szerint a „felföldön” hagyományosan a fa volt. A jobbágyok ősi joga volt a „faizási jog”, ami azt jelentette, hogy az erdőben kidőlt, elpusztult fákat a jobbágyoknak joguk volt összegyűjteni és felhasználni. Ez biztosította a honfoglalástól az építés alapanyagát, és a falvak népének a tüzelőt.

Eredetileg a borona fal volt elterjedve, amely építési módot a vázszerkezetes építés váltotta fel. A házak falát a sarkokon és a szükséges helyeken fölbeásott fatörzsek, és a rájuk épített koszorúgerenda alkotta. Az oszlopok közét általában karóvázsal és vesszőfonással töltötték ki, a vázat szükség szerint dúccal merevítették. Később a talpgerendás gerendavázsal változat alakult ki, amelyet vesszőfonás helyett ravásokba eresztett pallókkal is kitölthettek. (Zsilipelt fal) Ennek az építési módnak a túlélése a ma is általánosan használt hidas, amit az egész felföldön ismernek, és a legutóbbi időkig használtak is. Tőlünk nyugatabbra ebből az építési szokásból nőtt ki a „fachwerk” épületek építő hagyománya, amely Magyarországon csak Baranyában jelent meg.

A 18. század második felében az erdőben található fa vészesen fogyatkozni kezdett, ezért Mária Terézia a fa felhasználását a tetők és földemek építésére korlátozta. A földfalú és kőfalú házak ekkor kezdték el átvenni a falak építésénél a vezető szerepet. A téglapépületek építéséhez a téglagyárak létrejöttére is szükséges volt. A fából épített házak építésének szokása a tiltás ellenére is csak lassan maradt abba. A legkésőbb épített faházat Domaházán jegyezték fel 1908-ban.

A födémeket hagyományosan fagerendákból építették. A födémgerendát a nagyobb épületekben mestergerendával támasztották alá. A tető ősi szerkezete az ágasfás-szelemenes tető. A szarufás tető később alakult ki. A födém feletti padlástér fontos szerepet játszott a termény tárolásban.

A FALU JELLEGZETES NÉPI ÉPÍTÉSZETI JEGYEI

A falu építészetét a vályog határozta meg. A vályog kényes anyag, akkor működik megfelelően, ha a nedvességtartalma optimális. Ha a vályog elveszíti nedvességtartalmát, anyaga porhanyóssá válik, és szélső esetben az épület összedől, mint egy kiszáradt homokvár. A falak túlzott nedvesedése szintén a falak tönkremeneteléhez vezethet. A vályog építő házvidékeken ezért sokkal gyorsabb az épületek lecserélési periódusa, mint pl. a kőépítő házvidékeken.

Ennek a rövid lecserélési időtartamnak tudható be, hogy a településen nem lehet szabadkéményes házakat találni.

Sajómercse a szocialista időkben sem volt módos település. A lakosság elvándorolt, és nem maradt olyan réteg a faluban, amely lecserélhette volna az épületeket, így viszonylag sok emlék maradt meg a falu 1945-ben még álló népi építészetéből.

A faluban a legegyszerűbb épületek az egyemenetes, tornác nélküli lakóépületek. A lakóház mögött több helyen található meg a gazdasági szárny, tároló és állattartó helyiségekkel.

Általános volt a településen a kontyolt tető, amely napjainkban mindenütt hornyolt cseréppel fedett. Megállapítható, hogy a településen kialakult egy karakteres népi építészeti kép, amely megjelenésén a polgári építészet hatása is utólérhető. Részben a Bükk vidék vakolathím használó szokásait lehet kimutatni.

Megjelentek a faluban a tornácos házak is. Van faoszlopos tornác is, de az épített, többnyire szögletes, oszlopok terjedtek el, ami egy romos épületnél láthatóan téglából készült. A tornácok között van íves, és más módon megmozgatott kiváltójú típus is. A faluban megjelent a „lopott tornác” is, ami azt jelenti, hogy az épület tömegébe beleharap a tornác, vagyis a tornácot nem a ház mellé építették, hanem annak tömegéből vették (lopták) el.

Nem volt elterjedve Észak-Magyarországon az emeletes parasztház. A településen, a patakkal átellenben lévő oldalon több ilyen is lehet látni, vagyis ez afféle építő szokás volt.

AMI A FALUBÓL MARADT

Néhány kisméretű parasztház, feltehetően jobbágy porta maradt meg a faluban. A Rákóczi u. 40. sz. épületen az utcai homlokzatot sarokarmírozással látták el, a „T” osztású ablakok körül vakolatsáv díszítést készítettek. A Petőfi u. 22. sz. ház nagyon hasonlít ehhez. A most dísz nélküli épületek is díszítettek lehettek valaha, amely díszektől egy felújítás során foszthatták meg azokat.

Érdekes, tornác nélküli lakóház a Rákóczi u. 54., amelynek lakószintje alatt pince található. A főhomlokzat tengelyében helyezték el a pincelejárót, kétoldalt ablakkal. A lakószinten is megmaradtak a régi ablakok. A Rákóczi u. 74. alatti lakóépület alatt szintén pince található.

A Rákóczi u. 23. sz. épület mellett egyszerű fatornác található. A Rákóczi u. 27. sz. házon köroszlopos tornác látható, míg több épületet négyzetes, téglából rakott tornácoszlopok díszítenek.

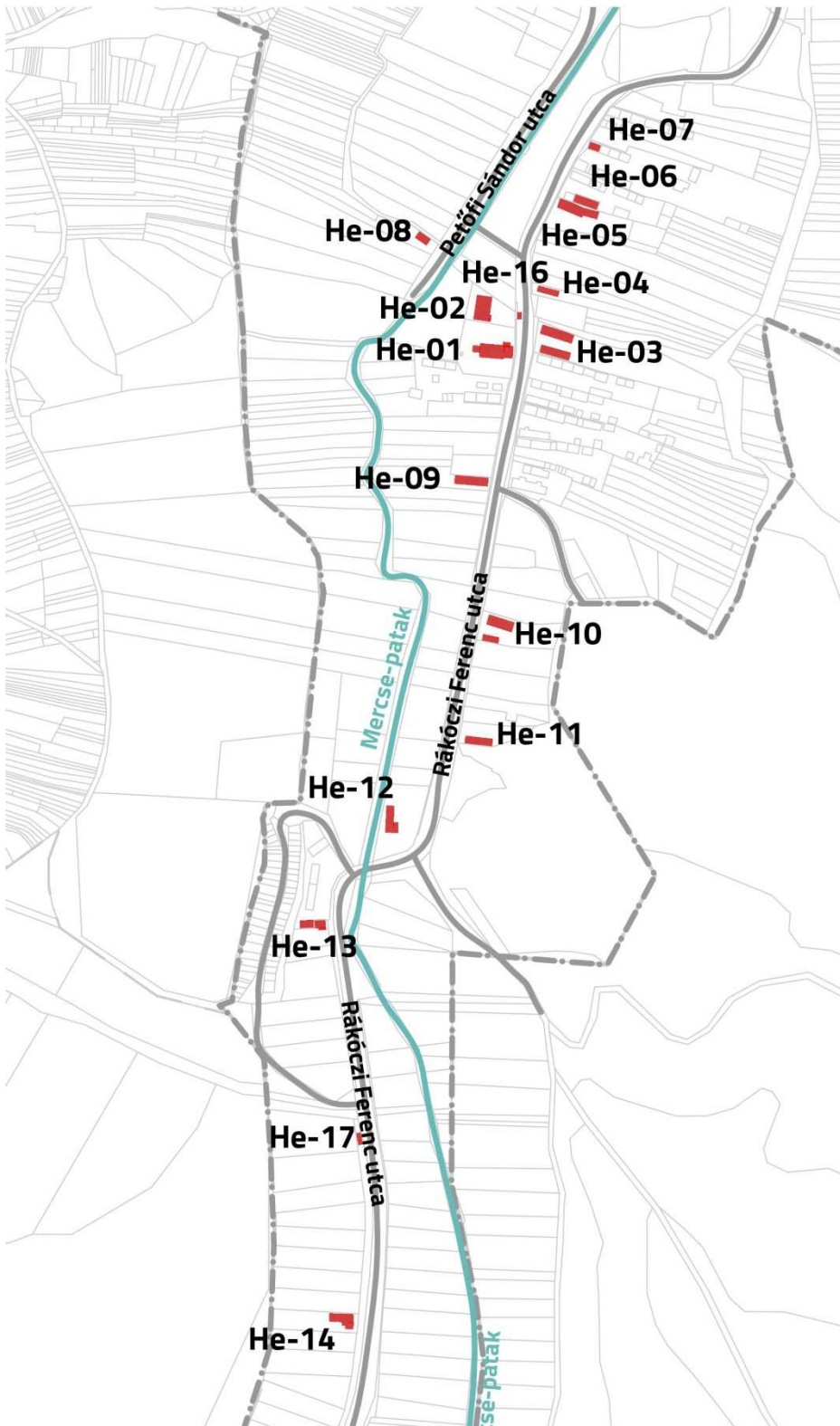
Ahol több lakóház található egy telken, ott armalista nemesek jelenlétét lehet sejteni. Ilyen a Rákóczi u. 50., ahol két lakóház áll egy telken, a déli oldalon lévő lopott tornácos épület. A térképen mint „Érsek udvar” van feltüntetve a helyreállított épületegyüttes, ami falusi turizmust sejtet a háttérben, pozitív példát mutatva az értékek megőrzésére.

Eredetileg egy telken állt a Rákóczi u. 22 és 24 számú ház. Az északi oldalon álló épület lopott tornácos. A déli épület utcai részét átépítették, mögötte szép íves kiváltású épített tornácú épület található. Az udvarban hátul csűr látható.

A Rákóczi u. 24. sz. épület utcai része két helyiséges, a tornác nem fut ki az utcafrontig. Sajómercsén is elindult a ház kifordulása az utcafrontra, amire a Petőfi u. 9. jó példa, 4 utcai ablakkal, „L” alaprajzzal. Hasonló a Petőfi u. 17., de itt a négy ablakból 2 tűzépi ablak segítségével kettőt csináltak.

A településarculati kézikönyv készítése jó alkalom a még menthető megmentésére.

SAJÓMERCSE

Örökségünk - építészet
Belterület

Egyedi védelem
Helyi védett épület

Építészeti örökségvédelmi térképe

Területi védelemre javasolt elemek:

- a történeti ófalu jellegzetes soros-udvaros beépítési területe, ehhez csatlakozó keresztcsűrös beépítéssel
- a pincesor

Egyedi helyi védelemre javasolt elemek:

He-01

Római katolikus templom

Helyi védelemre javasolt

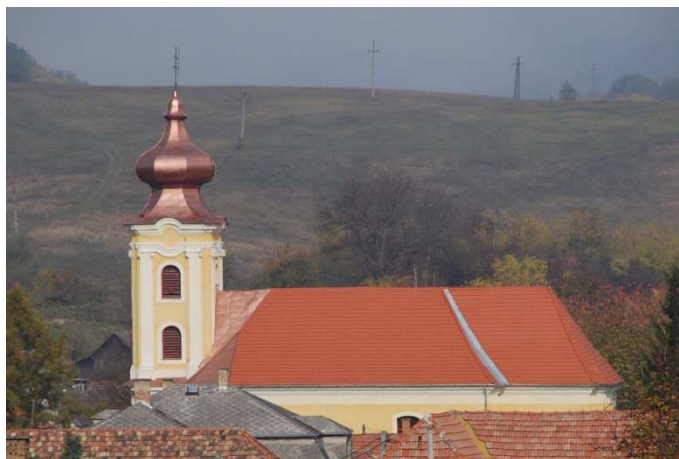
Hrsz.: 281

A római katolikus templom 1778-79 között épület. A barokk jegyeket mutató templom a település központjában található. Az egytornyos szakrális épület telepítése keletelt. A templom héjalása a közelmúltban lehetett felújítva. A torony fedése réz, még a hajó fedése cserép. A homlokzati díszei jó állapotúak.

A település lakossága egységesen római katolikus.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota jó.

He-02

„Népház”

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 283

Utcára merőleges gerinci közösségi épület a „Népház”. Tudomásunk szerint eredetileg közösségi funkció ellátásra szolgált. építészeti részletképzése klasszicista jegyeket mutat. A bejáratok kialakítása eredetileg szimmetrikus lehetett.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-03

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 491

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota jó.

He-04

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 471

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-05

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 462

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-06

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 451/2

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-07

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 439

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-08

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 208

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota jó.

He-09

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 252

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota jó.

He-10

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 531

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota leromlott.

He-11

Népi építészet – lakó és gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 536

A településre jellemző soros-udvaros beépítési mód jellemzi. Utcára merőleges tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató „parasztporta”.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota jó.

He-12

Népi építészet – gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 240

A településre jellemző soros-udvaros beépítési módhoz csatlakozó keresztcsűrös beépítési. Utcával párhuzamos tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató csűr.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-13

Népi építészet – gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 660, 661

A településre jellemző soros-udvaros beépítési módhoz csatlakozó keresztcsűrös beépítési. Utcával párhuzamos tetőgerincű, hagyományos, népi építészeti jegyeket mutató csűr.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-14

Népi építészet – lakó épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 208

A településre nem jellemző utcára merőleges tetőgerincű, „L” alakú hajlított ház. Polgárosodó jelleget mutató építészeti jegyekkel.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-15

Gazdasági épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.:

A település külterületén, az északi irányból érkező főút mellett található a jelenleg üzemen kívül helyezett Czímer malom, mely korábban ipari műemléki védettséget élvezett. Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-16

Közlekedéshez kapcsolódó épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 418 (közút)

A települési főút mellett található az egyedi kivitelű, mívés famunkával készült buszmegálló épület.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

He-17

Közlekedéshez kapcsolódó épület

Helyi védelemre javasolt

Hrsz.: 608 (közút)

A települési főút mellett található az egyedi kivitelű, mívés famunkával készült buszmegálló épület.

Az épület tömegképzése, építészeti részletei értékesek.

Műszaki állapota közepes.

GAZDASÁGI ÉPÜLETEK

A településen sok helyen megmaradtak és használatban is vannak a falusias beépítésre jellemző keresztcsűrök és kisléptékű gazdasági épületek.

Tömeges jelenlétük miatt egyenként védelemre nem minden esetben javasoltak, azonban településképi formáló szerepük elvülhetetlen. Ezen ok miatt eredeti formában (és lehetőséghez mérten funkcióban) megtartás mindenképpen javasolt.

RÉGÉSZETI LELŐHELY

A régészeti lelőhely fogalma

A kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvényben (a továbbiakban: Örökségvédelmi törvény, Kötv.) található meg a régészeti emlékek megőrzésével kapcsolatos fontosabb fogalmakat:

- Régészeti örökség: az emberi létnek a föld felszínén, a föld vagy a vizek felszíne alatt és a természetes vagy mesterséges üregekben 1711 előtt keletkezett érzékelhető nyoma, amely segít megismerni az egyetemes kultúrát, az emberiség történetét, kapcsolatát környezetével, valamint hozzájárul az ország területén élt népek és a nemzet történelmének rekonstruálásához, igazolja, bemutatja, alátámasztja népünk eredetét és fejlődését, továbbá amellyel kapcsolatos információszerezés fő forrásai a feltárás és egyéb kutatási módszerek [2001. évi LXIV. tv. 7. § 37. pont].

- Régészeti emlék: a régészeti örökség *ingatlaneleme* [2001. évi LXIV. tv. 7. § 28. pont].

- Régészeti lelet: a régészeti örökség érzékelt, felfedezett, feltárt - jellegénél fogva - *ingó eleme*, függetlenül attól, hogy eredeti helyéről, összefüggéseiből, állapotából elmozdult, elmozdították-e vagy sem. Nem minősülnek régészeti leletnek a régészeti korú tárgyak [2001. évi LXIV. tv. 7. § 33. pont].

- Régészeti lelőhely: földrajzilag körülhatárolható terület, amelyen a régészeti örökség elemei történeti összefüggéseikben találhatók [2001. évi LXIV. tv. 7. § 33. pont].

- Nyilvántartott régészeti lelőhely: a közhiteles nyilvántartásba vett, a Kötv. alapján általános védelem alatt álló régészeti lelőhely [2001. évi LXIV. tv. 7. § 23. pont].

- Védetté nyilvánított régészeti lelőhely: miniszteri döntéssel, határozattal vagy e törvény alapján miniszteri rendelettel védetté nyilvánított kiemelkedő történeti és kulturális jelentőségű, nyilvántartott régészeti lelőhely [2001. évi LXIV. tv. 7. § 45. pont].

- Régészeti védőövezet: a védetté nyilvánított régészeti lelőhely környezete, amely biztosítja annak fenntarthatóságát, megközelíthetőségét, tájképi védelmét [2001. évi LXIV. tv. 7. § 38. pont].

- Régészeti korú tárgy: bizonyítottan gyűjteményben fennmaradt, a kulturális javak körébe tartozó, 1711 előtt keletkezett tárgy [2001. évi LXIV. tv. 7. § 32. pont].

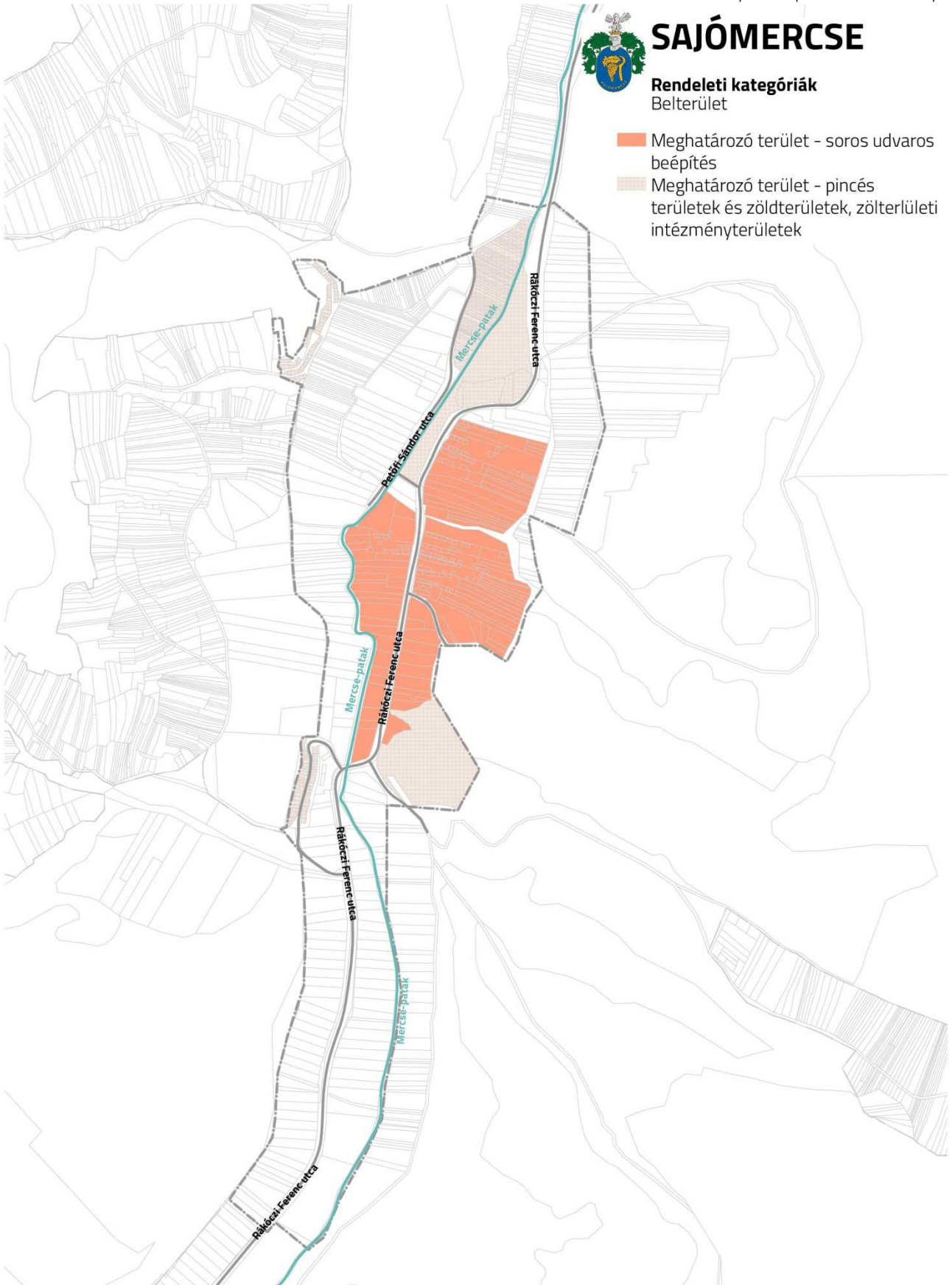
- Régészeti érdekű terület: valamennyi terület, természetes vagy mesterséges üreg és a vízmedrek azon része, amelyen, illetve amelyben régészeti lelőhely előkerülése várható vagy feltételezhető [2001. évi LXIV. tv. 7. § 29. pont].

SAJÓMERCSE

Rendeleti kategóriák
Belterület

- Meghatározó terület - soros udvaros beépítés
- Meghatározó terület - pincés területek és zöldterületek, zöldterületi intézményterületek

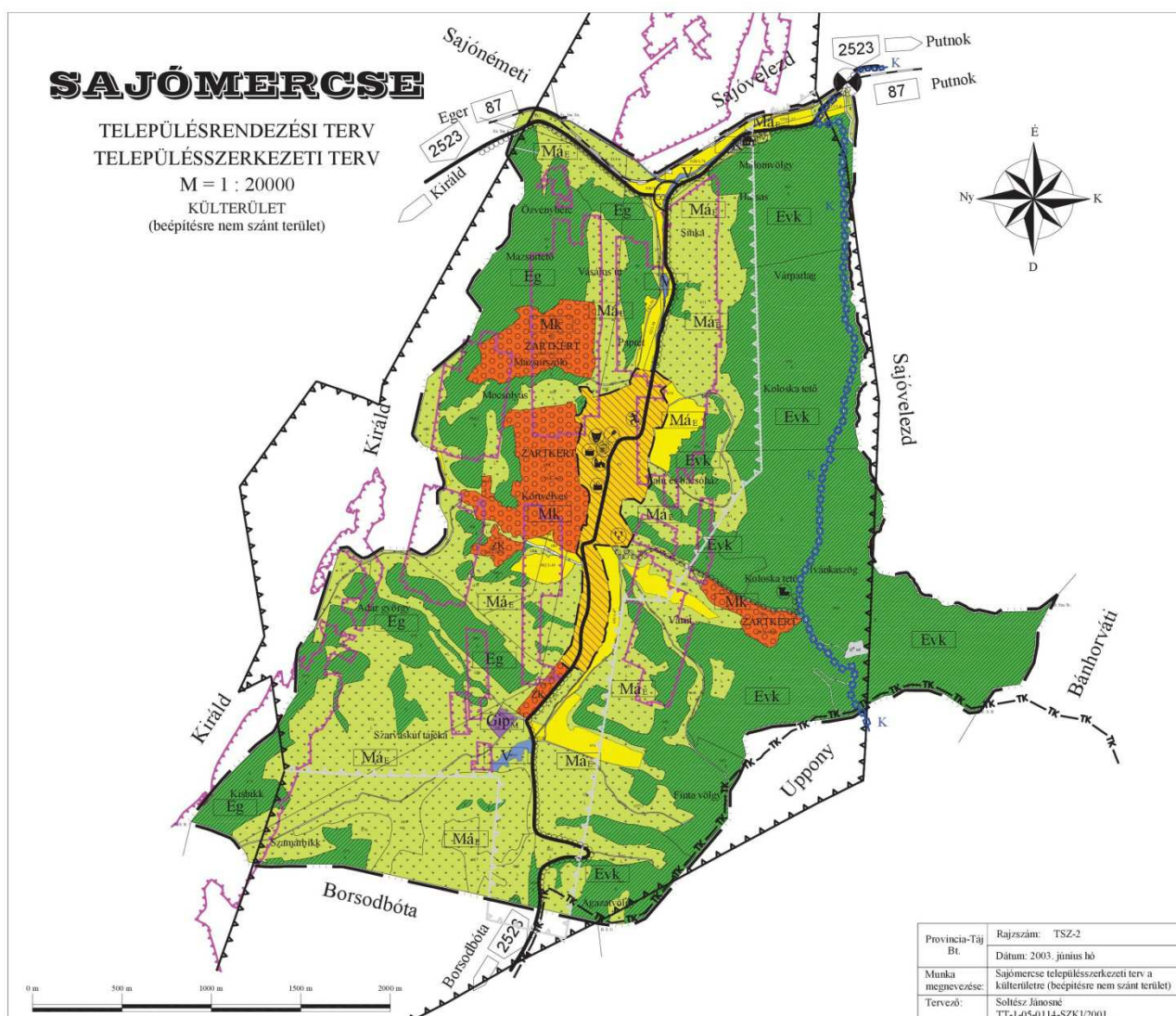

Belterületi örökségi munkarész alapján:
Rendelet mellékletét képző térkép

TERMÉSZETI ÖRÖKSÉG

A természeti örökséggel kapcsolatos védelmet az országos jogszabályok szabályozzák és országos hatóságok biztosítják. A hatályos jogszabályok irányadóak és betartandóak!

(A TAK-ban szerepeltetése tájékoztató jellegű, az érintett nemzeti parkoktól megkapott adatszolgáltatás alapján.)

A település külterületi településszerkezeti terve

A természeti örökséget együttes ábrázolja a település külterületi településszerkezeti terve. A természeti értékek védelme mellett mindenképpen megemlítendő, hogy a település jelentős része alábányászott, ami hosszú ideig építési tilalmat is vont magával.

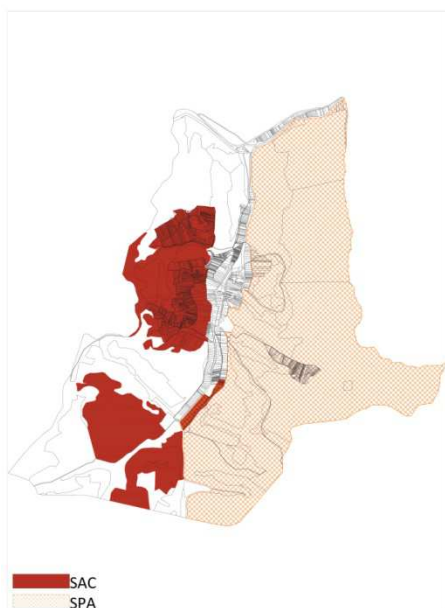
A külterület jellemző területfelhasználási módjai:

- erdő terület
- mezőgazdasági terület
- zártkert

Natura 2000

Az Európai Unió ökológiai hálózata

Az Európai Unió által létrehozott Natura 2000 egy olyan összefüggő európai ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhely típusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmében keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megővését és hozzájárul kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához.

Az Európai Unió két természetvédelmi irányelvén – a Madárvédelmi- (79/409/EEC) és az Élőhelyvédelmi Irányelven (92/43/EEC) – alapuló, az Unióban kötelezően megőrzendő élőhely típusok, állat- és növényfajok védelmére kijelölt területek hálózata. A Natura 2000 hálózatot a madarak védelmére kijelölt Különleges Madárvédelmi Területek (SPA), valamint az élőhelyek, növény- és más állatfajok védelmére kijelölt Különleges Természetmegőrzési Területek (SCI ill. SAC) alkotják.

A Natura 2000 hálózat kijelölése és fenntartása valamennyi uniós tagállam számára kötelező. Az újonnan csatlakozott tagországok számára a saját Natura 2000 hálózatuk kijelölése a csatlakozás

feltétele volt.

Országos ökológiai hálózat

A védett területekhez hasonlóan a megmaradt nem védett természetes és természet közeli élőhelyek sem lehetnek elszigetelt egységek, mivel kis kiterjedésük miatt nem biztosíthatják hosszú távon az élővilág fennmaradását, nem akadályozhatják meg a fajok további eltűnését.

Nyilvánvalóvá vált, hogy az egyes területeket olyan funkcionális rendszerben, ökológiai struktúrában kell értékelni és kezelni, hogy a kisebb-nagyobb élőhelyek összekapcsolása valamilyen módon megvalósuljon.

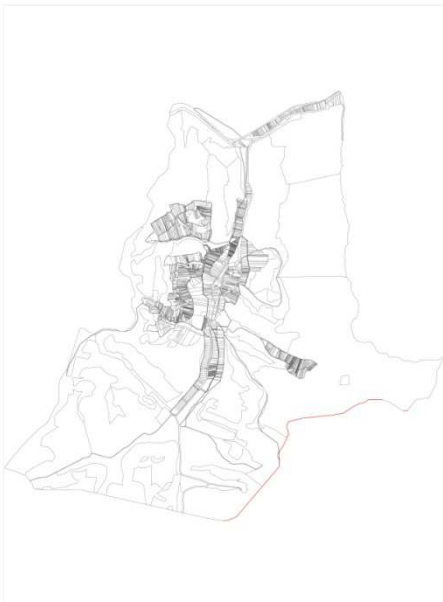
Erre a szakmai megfontolásra az "ökológiai hálózat" rendszerének elismerése épült, amely a 90-es évek elején kulcsfontosságú szakmapolitikai hangsúlyt kapott a nemzetközi, de különösen az európai természetvédelem terén.

Magyarországon a Nemzeti Ökológiai Hálózat tervezése 1993-ban kezdődött meg az IUCN szervezésében.

A most készülő, az ökológiai folyosók általános szabályozására vonatkozó miniszteri rendelet pedig biztosítja majd az élőhelyek,

életközösségek konkrét védelmén túl a közöttük lévő biológiai kapcsolat megőrzésének, fejlesztésének, rekonstrukciójának és kialakításának részletes jogi háttérét.

Tájvédelmi körzet

Az Upponyi-hegység területén létrehozott tájvédelmi körzet a közepén elhelyezkedő, 6 millió m³ kapacitású Lázberci-víztározónak köszönheti létét. Ennek megfelelően elsődleges célja a fontos ivóvízbázis vízminőség-védelme. Az üledékes és vulkáni kőzetekből felépülő hegység számos földtani és felszínalaktani értéket rejt. A leglátványosabb az Upponyi-szoros, amely hazánk egyik legnagyobb méretű és leglátványosabb szurdokszerű völgyszakasza.

A Upponyi-hegység óidei tengeri üledékes kőzetei (agyagpala, iszapkő, homokkő, mészkő, mészpala) a szorosban és a Lázberci-víztározó mentén számos feltárásban bukkannak a felszínre. Egy alig néhány kilométeres túra során megismerkedhetünk a szilurtól a karbon időszakig tartó, mintegy 140 millió éves időintervallum öskörnyezetével, ami nemcsak hazai, hanem kárpát-medencei viszonylatban is egyedülálló.

A szoros karsztosodásra hajlamos mészkövében 25 barlangot tartanak nyilván. Az egyik, mindössze néhány méteres üregből

(Upponyi 1. számú kőfülke) gazdag pleisztocén kori őslénytani leletegyüttes (denevérek, rágcsálók stb.) került elő.

A hegység másik egyedülálló földtani-felszínalaktani érdekessége a Damasa-szakadék a miocén kori, vulkáni eredetű andezit agglomerátum kőzeten jött létre. A szűk sziklaszorost valószínűleg a XVIII-XIX.

századi földrengések által kiváltott blokkcsuszamlások hozták létre: a mély patakvölgy mentén a víz által gyakorta átáztatott üledékeken a nehéz andezittufa-takaró két hatalmas, valamint több kisebb tömbben lecsúszott a völgybe. A sziklatömbök alatt húzódik hazánk egyik leghosszabb összefüggő albarlang-rendszere.

A terület növényvilága nagy hasonlóságot mutat mind a közeli Bükk mészkőterületeivel, erdőségeivel, mind pedig a Heves–Borsodi-dombság értékes fátlan irtásrétjeivel. A terület zonális erdőtársai közül legnagyobb kiterjedésben a cseres-tölgyesek és a gyertyános-tölgyesek fordulnak elő. A bükkösöket alacsony tengerszint feletti magasságban találjuk, jobbára északi kitettségben. Az erdészeti hasznosítás alatt álló zonális erdőknél jóval értékesebbek – bár kisebb kiterjedésben fordulnak elő – az extrazonális erdőtársulások.

Az Upponyi-szorosban fragmentális kifejlődésű szurdokerdő is előfordul, évelő holdviolával. A meleg mészkőlejtőkön fajgazdag melegkedvelő tölgyesek, bokorerdők illetve ezekkel mozaikoló pusztafüves lejtősztyepprétek találhatók. Ennek a komplex élőhelynek az értékes szárazságtűrő fajai a méregölő sisakvirág, a leánykökörcsin, a tavaszi hérics, az apró nőszirm és a Waldstein-pimpó.

Apró nőszirm

Leánykökörcsin

Méregölő sisakvirág

Tavaszi hérics

A Kalica-tető sziklaélén a reliktum jellegű hárs-kőris sziklaerdő is előfordul, szegélyében gyöngyvessző-cserjéssel. Ott, ahol a sziklákon a talajtakaró nem vagy kevéssé tud záródni, deres csenkeszes sziklagyepeket, nyúl farkfüves gyepeket, illetve lappangósásos-sziklai perjés állományokat találunk, melyben számos, a Bükkből is ismert ritkaság tenyészik, úgymint a fűrtös kötőrófű, a homoki vértő, a szürkés napvirág, a magyar repcsény bükki alfaja és a háromszínű árvácska.

A löszön, meszes homokkövön kialakult félszáraz irtásrétek a Heves–Borsodi-dombság gyepeihez hasonlóan igen virággazdagok. Számos értékes szteppfaja közül érdemes kiemelni a bíboros és a tarka kosbort, a sárga, a borzas és az árlevelű lent, a fehér zanótot, a bennszülött Sadler-imolát, a nagy pacsirtafüvet és a nagyvirágú gyíkfüvet. A tájvédelmi körzet vizes élőhelyeit a Csernely-patakot kísérő éger- és fűzligeterdők, valamint az ezekhez illeszkedő magaskórósok, magassásosok képviselik.

A hegységet borító erdőtömb mellett nagy gyepterületek, hagyományos művelésű gyümölcsösök kerültek természetvédelmi oltalom alá. A változatos, extenzív jellegű tájhasználat formálta vegetáció, a sokrétű felszínformák révén a kis terület ellenére is gazdag állatvilág jellemzi a vidéket.

A dombvidéki, irtás eredetű félszáraz gyepek hihetetlen virággazdagsága számos védett rovarfaj megtelepedését biztosítja. Ezeken a területeken gyakori a védett északi plebejusboglárka, a barnabundás boglárka és az ozirisz törpeboglárka.

A patakvölgyekben a keleti gyöngyházlepke, a száraz sziklagyepek szegélyén lévő sziklai cserjésekben pedig a nagy fehérsávós lepke a jellemző védett lepkefaj.

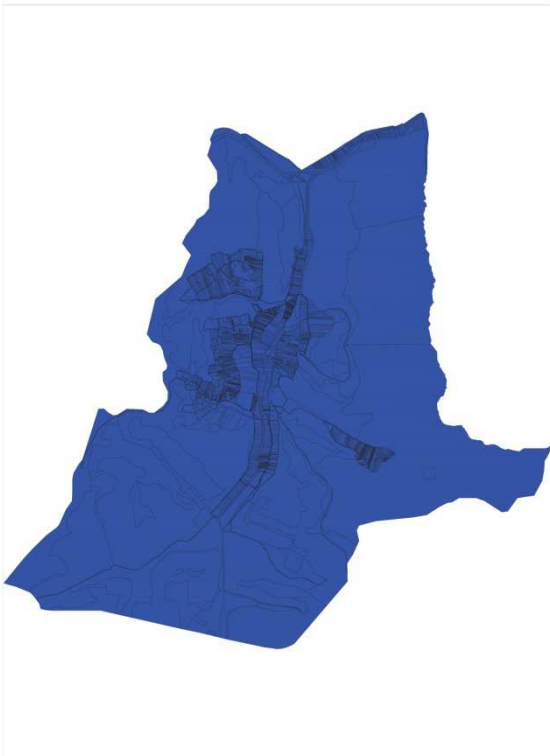

Békászó sas

Az Upponyi-szoros délies kitettségű forró sziklagyepeiben mediterrán elterjedésű fajok élnek, míg az északias, hideg gyepekben, törmeléklejtő- és szurdokerdőkben a hűvös hegyvidékekre jellemző fajközösség jött létre. Ilyen kis területen létrejött óriási változatosság hazánkban kevés helyen figyelhető meg.

A hegység tölgyeseiben él a fokozottan védett magyar fésűsbagoly és a védett tölgyfaszender. A Csernely-patakban jellemző halfaj a fokozottan védett petényi márna. A ragadozó madarak közül fészkel a fokozottan védett fekete gólya, békászó sas, kígyászölvy és darázsölvy. Az Upponyi-szoros sziklagyepeiben táplálkozik a bajszos sármány, míg a hús bükkösökben a kékgalamb és a feketeharkály költ. A Csernely-patak és tározó fokozottan védett ragadozója a vidra.

Tájképvédelmi övezet

Az építmények és más beavatkozások helyszínének, nyomvonalvezetésének helyes megválasztásával, területének lehatárolásával akár meg is előzhetők a tájban okozott jelentősebb károsodások, de mindenképpen csökkenthetők az utólagos helyreállítás igényei.

Általában elmondható, hogy az építmények elhelyezésénél célszerű törekedni a területi koncentrációra, valamint a természet- és tájvédelmi szempontból kevésbé értékes területek hasznosítására. A domborzati viszonyok figyelembevétele a helyválasztáskor befolyásolhatja nemcsak az esztétikai hatást, hanem akár az ökológiai viszonyokat is.

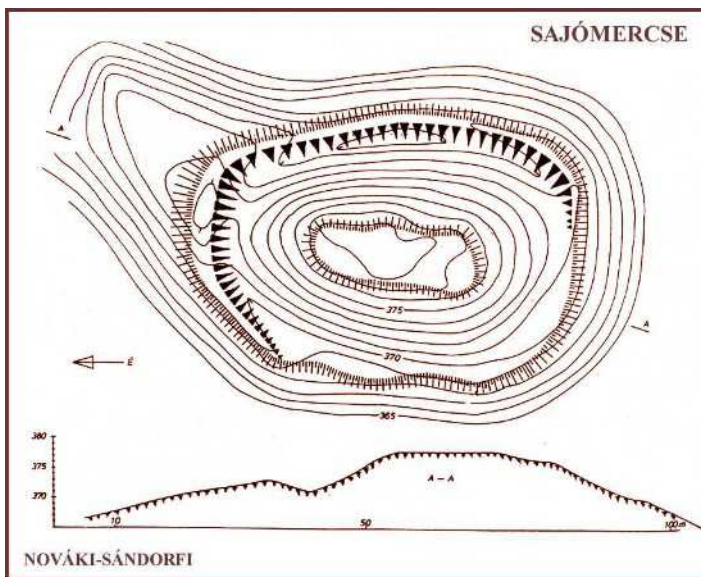
A művelési ágak és művelési módok természeti adottságokhoz alkalmazkodó megválasztásával szintén kiegyenlíthetők a beavatkozások nyomán bekövetkező változások.

A létesítmények fizikai jellemzőinek kialakításánál törekedni kell arra, hogy a meglévő természetességi állapot mind ökológiai, mind esztétikai értelemben minél teljesebben megmaradjon, illetőleg javuljon.

Földvár

A sajómercsei vár

A várra vonatkozó okleveles adatot nem találunk. 1864-ben említik elsőként Dobosy L. írta le részletesen és vázolt rajzát is közölte.

Sajómercse községtől 2 km-re a Nyúztető mögött emelkedik a 378 m tszf magasságú várhegy. A kiugró ormot, melynek keleti irányban van egy lankásabb lefutása, meredek lejtő határolja. Ezt vették körbe kétharmad részben árokkal, a felső platón 7-9 méterrel alacsonyabb szinten. Azon az oldalon, ahol az árok hiányzik, egy jól kivehető terasz húzódik, bizonyára a feltöltött árok nyomaként. Az árok legmélyebb a vár északi, a könnyebben

támadható végében. A vár központi platója közel téglalap alakú, lekerekített sarokkal, hossza 26, szélessége 9 m, területe 0,02 ha.

A vár északi részének oldalában két alagútszerű nyílás látszik. Dobosy leírása szerint z egyik 5, a másik több mint 8 m hosszan nyúlik a vár alá. Ezeket bizonyára kincskeresők ásták.

Ugyanitt néhány fehér, korongolt, a külső oldalán benyomott egyenesekkel díszített kerámiai töredéket találunk. A vár közelebbi korát a középkoron belül ma még nem tudjuk meghatározni. (Novák-Sándorfi)

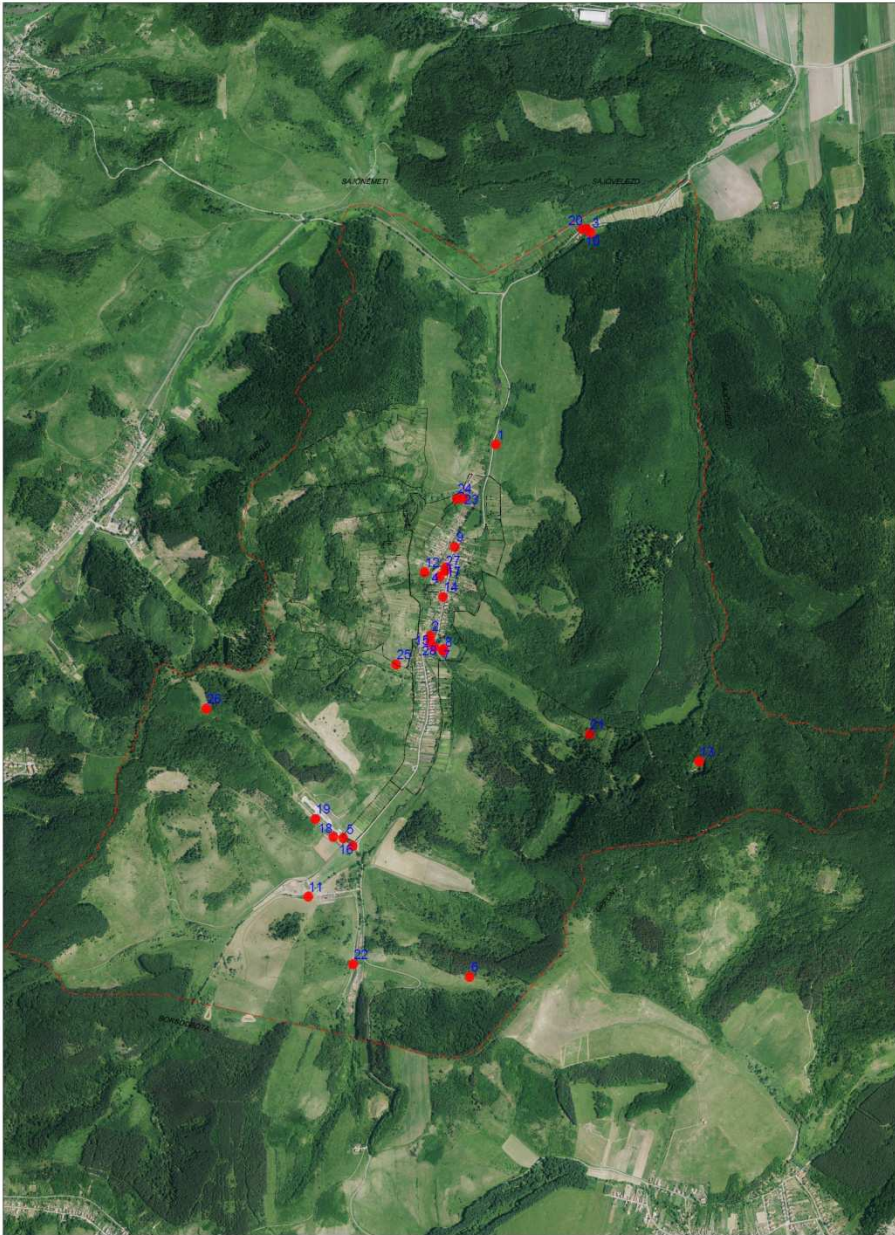
Helyi természetvédelmi terület

Megközelíthetőség, terület jellegének leírása (pl. természetes erdőfolt puhafa ligeterdővel stb.): A terület olyan gazdálkodástörténeti emlékek hordozója, melyek a hagyományos, extenzív, kisparaszti gyümölcsstermesztést jelenítik meg. A sajómercsei szőlők - a faluval összhangban - kimagasló tájképi értéket képviselnek, illetve kiemelkedő természeti értékeknek szolgálnak előhelyül mind botanikai, mind gerinctelen zoológia terén. Az északra tekintő domboldalakon cseres-tölgyesek (*Quercetum petraeae-cerris*) és gyertyános-tölgyesek (*Querco petraeae-Carpinetum*) erdészetileg kezelt állományait találjuk. Utóbbinak bükkös konszociációja is előfordul. A meredek déli lejtőkön extrazonális helyzetben, melegkedvelő tölgyesek (*Corno-Quercetum*) maradványait találjuk *Quercus pubescens*-sel és *Colutea arborescens*-sel. Ezekben fordulnak elő a Mátra és a Bükk

hegylábi részeiről felhatoló erdős-sztyep fajok, amelyek sokszor itt érik el elterjedésük északi határait. A terület keleti lejtőin Sajómercse belterületével érintkezve a potenciális vegetáció kiirtása után kisparcellás gyümölcsösöket, szőlőket alakítottak ki, amelyeken extenzív, tájjellegű gyümölcsfajtákat termesztettek, konyhakerti növények kíséretében. Ez a típusú területhasználatot mára felhagyták és a csekély termőképességű talajon félszáraz irtásrétek stabilizálódtak, amelyeket évente, rendszerint tavasszal leégetnek. A félszáraz gyepek (*Polygalo-Brachypodietum pinnatii*) jelentős része természetszerű, a társulásra jellemző fajösszetétellel. Az alsó régióban, vízmosások környékén mezofil franciaperjés kaszálórétek (*Pastinaco-Arrhenatheretum elatioris*) is előfordulnak. A település közelében elterjedtek a természetes erdők helyén kialakult tájidegen akácosok (*Bromo sterili-Robinetum*), amelyek többnyire vízmosások mentén hatolnak fel a terület értékes vegetációtípusaiba. A terület beékelődve helyezkedik el a Mátra és a Bükk hegység között. Ennek megfelelően a két hegység hatása mind a flórában, mind pedig a vegetációban érezteti magát, de nem hanyagolható el a Kárpátok hatása sem, amely inkább egyes kárpáti fajok jelenlétében tükröződik.

Egyedi tájérték

Az egyedi tájértékek tipizálása

A egyedi tájértékek típusait és fajtáit az MSZ 20381:2009 sz. Természetvédelem. Egyedi tájértékek kataszterezése c. szabvány határozza meg. E szabványt kell alkalmazni az egyedi tájértékek országos szintű egységes megállapítása és nyilvántartása során.

Az egyedi tájérték főtípusai, típusai, altípusai és fajtái:

Kultúrtörténeti értékek

Településsel kapcsolatos egyedi tájérték

- Mindennapi élettel kapcsolatos építmény, állandó (művészeti) alkotás (pl. utcakép, kúria, lakóház, tájház, kapu)
- Birtokjel, határjel (pl. határhalom, határkő, határmezsgye)
- Kultikus, szakrális építmény, alkotás, helyszín

(pl. templom, kápolna, kálvária, feszület, képesfa, „kaptárkő”)

- Temetkezéssel kapcsolatos építmény, művészeti alkotás (pl. temető, sírkő, kopjafa)
- Védelemmel kapcsolatos létesítmény (pl. erőd, bástya, városfal, sánc, bunker, tűzvigyázó torony)
- Földméréssel kapcsolatos létesítmény (pl. földmérési alaponthoz kapcsolódó létesítmény)
- Zöldfelületi létesítmény, objektum (pl. park, vadaspark, kúriakert, „jelesfa”, fasor)

Közlekedéssel, szállítással kapcsolatos egyedi tájérték

- Út, útvonal vagy annak részlete (pl. hadi út, zarándokút, csordaút, mélyút, vasút, sikló)
- Útvonalakat összekötő létesítmény (pl. híd, alagút, viadukt, komp)
- Közlekedéssel, szállítással kapcsolatos építmény, épület, létesítmény (pl. vasútállomás, bakterház, vámház, kikötő)

Termeléssel kapcsolatos egyedi tájérték

- Erdő- és vadgazdálkodással kapcsolatos egyedi tájérték (pl. erdészház, csúszda, rakodó, vadászles)

- Agrártörténeti egyedi tájérték (pl. majorság, tanya, pincesor, prэшáz, istálló, verem, halastó, művelési szerkezet)
 - Ipartörténeti egyedi tájérték (pl. mőhely, vashámor, huta, szénégető, mészégető, malom)
 - Bányászattal kapcsolatos egyedi tájérték (pl. külszíni fejtés, horpa, táró, rakodó)
 - Vízhasználattal, vízgazdálkodással kapcsolatos egyedi tájérték (pl. zsilip, gát, víztorony, forrásfoglalás, tóka)
- Egyéb emberi tevékenységhez, eseményhez kapcsolódó egyedi tájértékek
- Történelmi vagy kulturális eseménnyel, illetve jelentős személlyel kapcsolatos egyedi tájértékek (pl. csatahely)
 - Turizmushoz, természetjáráshoz kapcsolódó egyedi tájértékek (pl. turistaház, kilátótorony)
 - Vendéglátáshoz kapcsolódó egyedi tájérték (pl. csárda, fogadó)

Természeti egyedi tájértékek

Földtudományi egyedi tájértékek

- Geológiai egyedi tájértékek (pl. mélységi magmás kőzet feltárása, előfordulása, gyűródés feltárása, előfordulása)
- Geomorfológiai egyedi tájértékek (pl. vulkáni eredetű domborzati forma, gyűrt domborzati forma)
- Talajtani egyedi tájértékek (pl. talajszelvény, talajmintázat)
- Vízteni egyedi tájértékek (pl. forrás (kivéve, ha ex lege védett természeti érték))

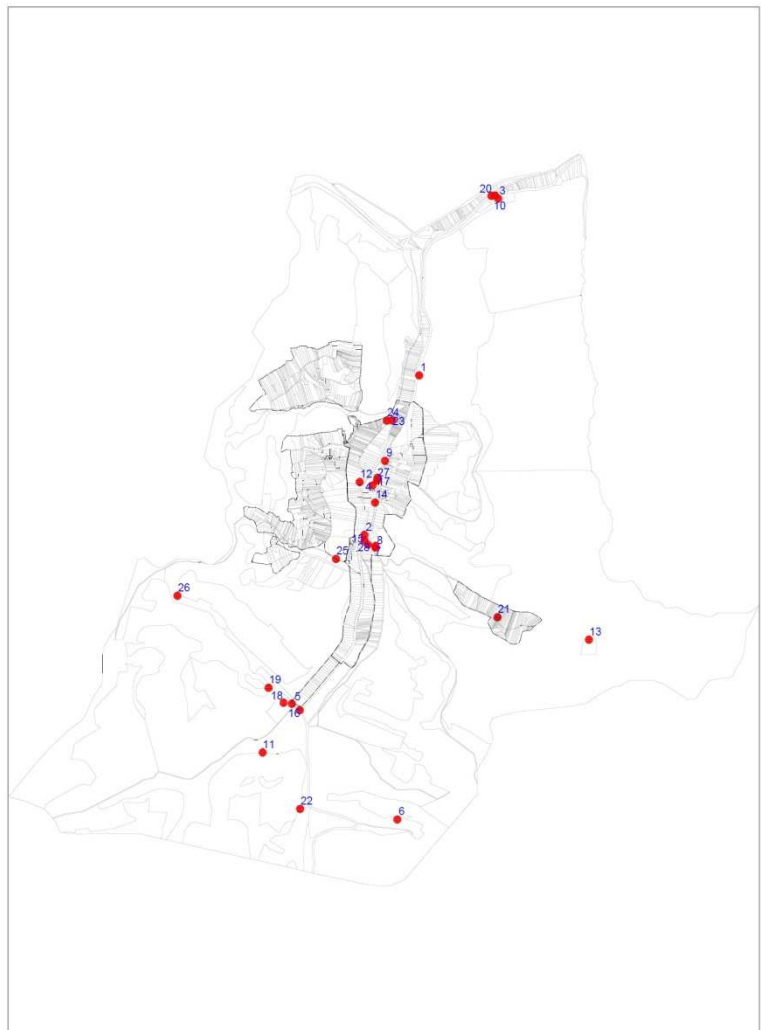
Biológiai egyedi tájértékek

- Nővényegyed, növénycsoport (pl. erdőrésztlet, erdőmaradvány, erdőszegély, fa, jellegfa, mezsgye)
- Élőhely (pl. mocsarak, mocsárrétek, homoki gyepek, löszgyepek, üde lomboserdők, fenýőerdők)
- Állatok tartózkodására szolgáló hely (pl. fészek, fészektelep, táplálkozóhely)

Tájképi egyedi tájértékek

Kilátópont egyedi vagy jellegzetes látványképpel (pl. kilátópont, „látókő”)

Vonalas jellegű kilátóhely egyedi vagy jellegzetes látványképpel (pl. panorámaút)

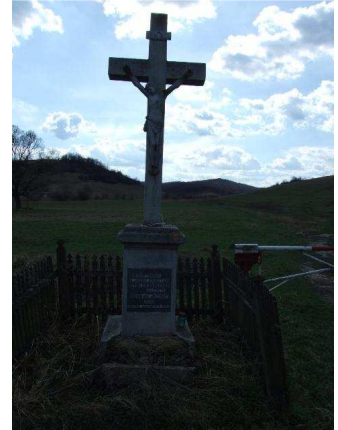

Egyedi tájértékek felsorolása

1 Kőfeszület a Királdi végen

5 Feszület

2 Régi lakóház

6 Síremlék

3 Feszület

7 Síremlék

4 Feszület

8 Temetői feszület

9

**Ásott fedeles
kút gémmel**

14

**Kerekes
ásott kút**

10

Ásott kút

11

Forrásfoglalás

15

**Nyomókaros-
kéziszivattyús
artézi kút**

12

Forrásfoglalás

16

**Idős diófasor
az egykori
juhodályhoz**

13

**Forrásfoglalás,
Határvölgy-
patak forrása**

17

**Millenniumi
emlékmű
emlékfával**

18

**Ásott kút-
itatóhely**

19

**Ásott
itatókút**

25

**Pincesor (10
db)**

20

**Czímer-
malom**

26

**Felhagyott
homokbánya**

21

**Felhagyott
gyümölcsös**

27

**I. és II.
világháborús
emlékmű**

22

**Gémeskút-
itatóhely**

28

**Régi csűr a
Rákóczi úton**

23

Pince (2 db)

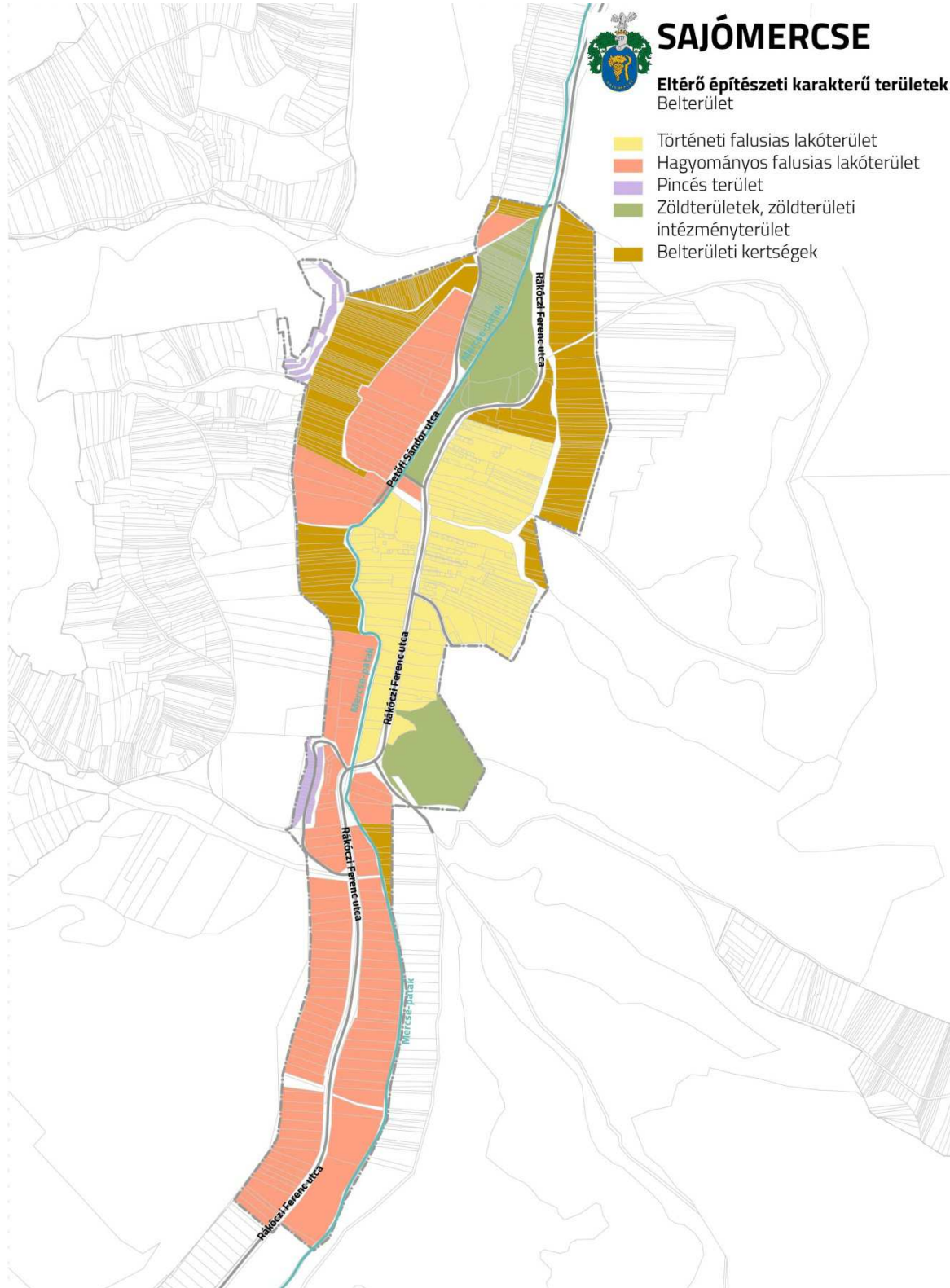

24

Pincesor

ELTÉRŐ KARAKTERŰ TELEPÜLÉSRÉSZEK

Eltérő építészeti karakterű területek

TÖRTÉNETI FALUSIAS LAKÓTERÜLET

A település ezen része épület be legkorábban. A XVIII. század második felében itt már a településstruktúra kialakult, amely a mai napig változatlanul megmaradt. A hagyományos soros-udvaros beépítésre jellemző épületek közül a mai napig sokat megtalálunk, így a településképi szempontjából a legértékesebb terület.

Beépítési mód

A beépítési mód a területre jellemző egyedi kialakítású. A telek első részén sorolt lakóegységből álló nagy, hosszanti lakóépületek, míg a telek hátsó részén keresztbe fordított csűröket találunk.

Tetőidom

Tetőidom szempontjából az egyszerű forma a jellemző. A lakóépületek jellemzően utcára merőleges, míg a csűrök utcával párhuzamos kialakításúak.

Magasság

Jellemzően földszintes épületeket találunk itt.

HAGYOMÁNYOS FALUSIAS LAKÓTERÜLET

Jellemzően a XX. század második felében létesülő utcákról és tömbökről beszélünk ezen beépítés kapcsán. A hagyományos falusi településképp megváltozott, vegyes inhomogén beépítés és építészeti formavilág jelent meg, jellemzően sátozott lakóépületekkel.

Beépítési mód

Jellemzően oldalhatáron álló beépítést találunk a területen, mely előkertes kialakítással lett megvalósítva.

Tetőidom

Tetőidom szempontjából az egyszerű forma a jellemző. Általánosságban utcára merőleges, vagy sátozott kialakítással.

Magasság

Jellemzően alápincézett, földszintes épületeket találunk itt, azonban a tetőtér beépítése nem jellemző.

PINCÉS TERÜLET

A település peremén található két tömbben a borospincés terület. A pincék között találunk lyukpincéket és kis felépítménnyel, prësházzal rendelkezőeket is. Településen belüli pozíciója, illetve építészeti megjelenésük miatt településképileg értékes területek.

Beépítési mód

A beépítési mód vegyes, jellemzően diffúz.

Tetőidom

Tetőidom kialakítása változatos, a jellemzően a különleges funkcióval rendelkező épülethez igazodik.

Magasság

Jellemzően földszintes épületeket találunk itt.

ZÖLDTERÜLETEK, ZÖLDTERÜLETI INTÉZMÉNYTERÜLET

A településen két nagyobb települési zöldterületet találunk. Az egyik a focipálya környéke, míg a másik a temető.

Az ófalu közepén található egy mélyfekvésű terület, mely korábban sokáig a Mercse-patak árterülete volt. Itt található most a település focipályája, illetve egy központi fekvésű mely gondozott zöldfelülete többek között helyet ad egy játszótérnek is. Az ófalu és az újépítésű település rész között található a település temetője.

Beépítési mód

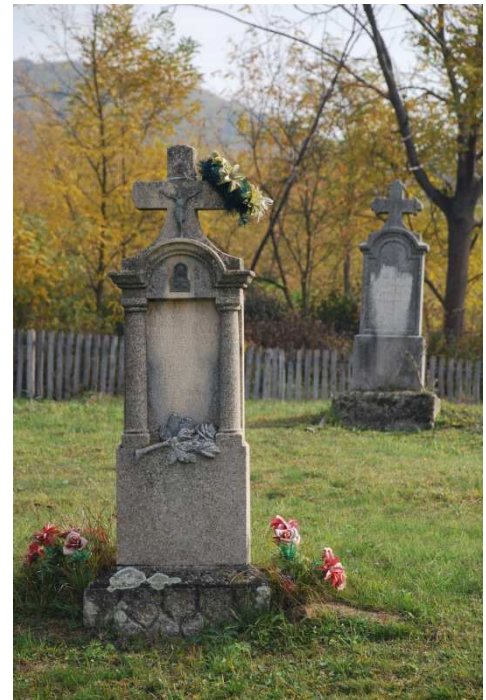
Jellemzően nem, vagy csak nagyon alacsony intenzitással beépített terület. ha van beépítés, akkor diffúz beépítés mód a jellemző.

Tetőidom

Tetőidom kialakítása változatos, a jellemzően az egyedi funkcióval rendelkező épülethez igazodik.

Magasság

Jellemzően földszintes épületeket találunk itt.

BELTERÜLETI KERTSÉG

A település belterületi szövetén belül is találunk kiskertes mezőgazdasági területeket. Ezek a művelt földterületek jellemzően közvetlenül csatlakoztak a parasztporthoz. A kertek nagy része mai napig a gondos gazdák szorgos keze által művelt.

Beépítési mód

Jellemzően nem beépített.

Tetőidom

Tetőidom kialakítása változatos, a jellemzően az egyedi funkcióval rendelkező épülethez igazodik.

Magasság

Jellemzően földszintes épületeket találunk itt.

ÉPÍTÉSZETI ÚTMUTATÓ

5

Arra a kérdésre, mitől szép egy lakóház, nem lehet egy mondatban válaszolni. Neves építészek és filozófusok a különféle megközelítések ellenére egyetértenek azonban abban, hogy a közhiedelemmel ellentétben a szépség nem szubjektív, nem részrehajló. Szép az, ami érdek nélkül tetszik, mondja Kant. A szépség sokféle lehet. Borainkról sem mondhatjuk, hogy a vörösbor jó, a fehér nem. Tudva, hogy bizonyos alkalmakhoz, ételekhez jobban illik a vörös, mondhatjuk, hogy mi a rozét szeretjük. Ebben a fejezetben nem szeretnénk egyoldalúan állást foglalni, leszűkíteni a lehetőségeket. Viszont szeretnénk bemutatni, hogyan kerüljük el a legáltalánosabb hibákat, ne járjunk úgy, mint a borász, aki gyakorlatlanul túlkezezi borát.

TÖRTÉNETI FALUSIAS LAKÓTERÜLET

MAGASSÁG

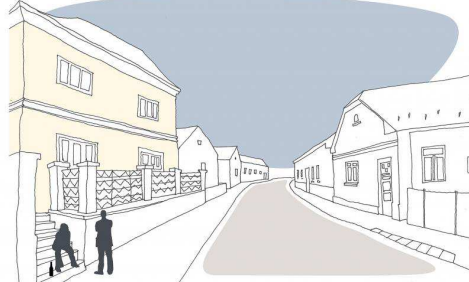
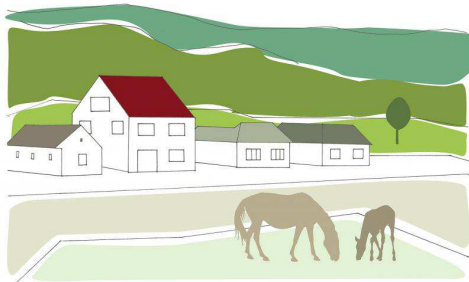
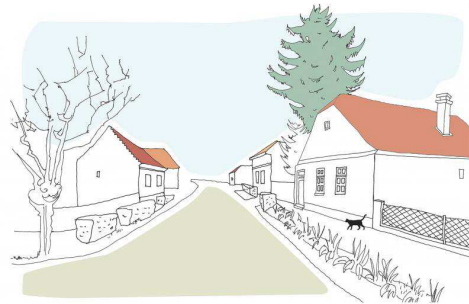
A település ezen részén jellemzően egységes, földszintes beépítést találhatunk.

A meglévő épületek közé épülő új háznak hasonló magassággal kell épülniük, mint környezetük. A túl magas házak nem illeszkednek az utcaképhez.

Azonos magasságú épületek egyenletes utcaképet alkotnak. Az újonnan épülő épületeknek a meglévő magassághoz kell alkalmazkodniuk az egységesség érdekében.

TETŐHAJLÁSSZÖG

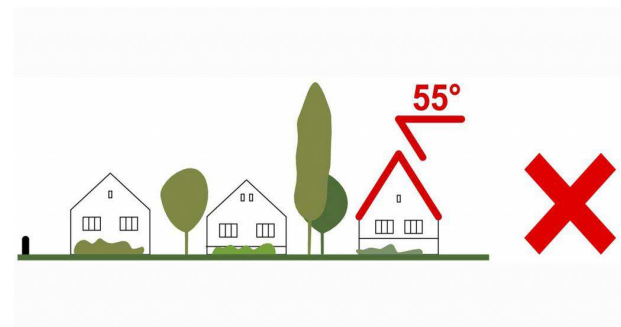
A település ezen részén jellemzően hagyományos településképre jellemző magastetős tetőidomokat találunk.

A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképébe.

A hagyományos tetőlejtés 40°-fok környékén jellemző.

Az ettől nagyban eltérő dőlésszög nem jellemző a magyar településképre.

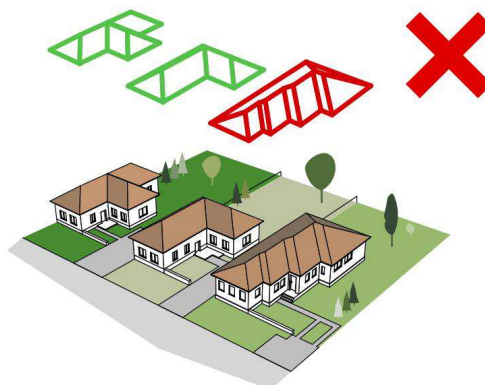

TETŐFORMA

A település ezen részén jellemzően hagyományos településképre jellemző magastetős tetőidomokat találunk.

A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképébe.

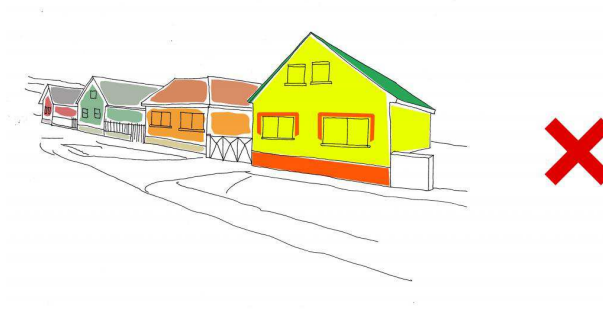
A nyeregtetős házakból álló utcaképbe ne tördelt tetőformájú épület kerüljön, hanem a szomszédokhoz hasonló nyeregtetős tetőformájú.

A tetőidom lehetőség szerint egyszerű tömegképzésű legyen, „túltagoltsága” nem ajánlott.

SZÍNEK

A terület házainak színvilága változatos, mégis megfigyelhető egy visszafogott illeszkedés, hasonló anyag és színhasználat. A meglévő épületek színvilága illeszkedjen környezetéhez. Nem elfogadható a feltűnő, rikító színek alkalmazása.

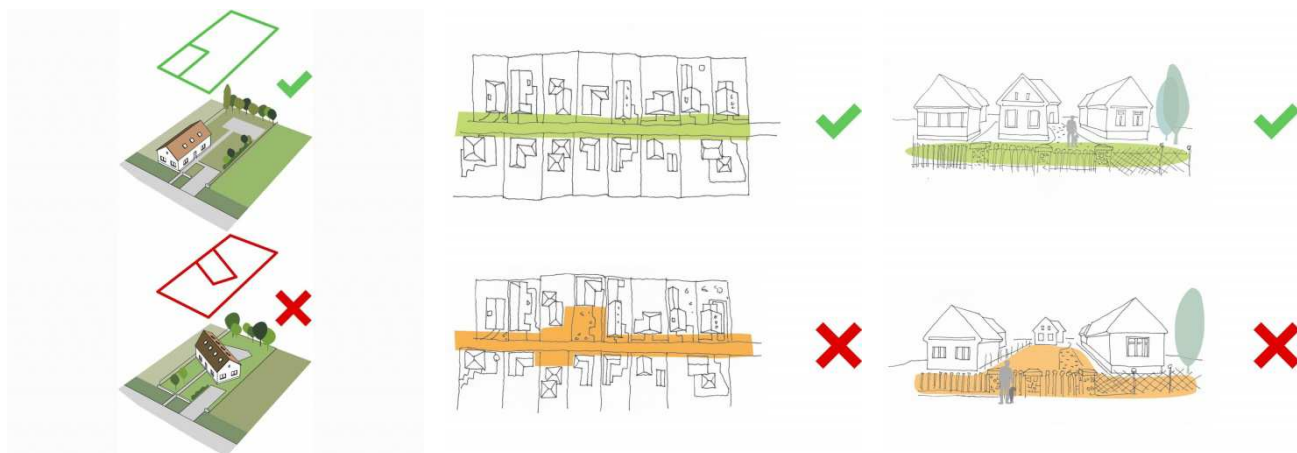
TELEPÍTÉS

A történeti településrészen a családi házak telepítése oldalhatáron álló vagy zárt sorú, a telken belüli elhelyezkedése az utcára merőleges rendszerű.

A nem utcával merőlegesen telepített, indokolatlanul nagymértékben hátrahúzott családi ház építése nem javasolt.

A családi házak a telek oldalhatárán állnak, a ház mögött növényzettel határolva kialakítható a védett kert.

Oldalhatáros beépítési karakter

KERÍTÉS

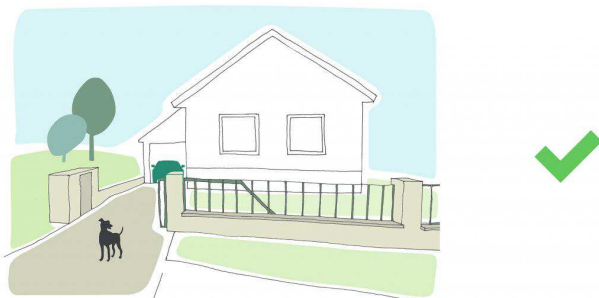
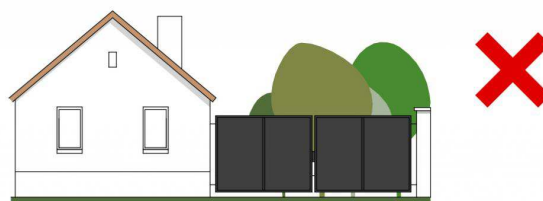
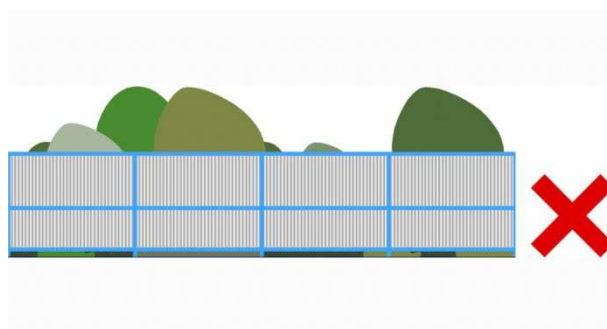
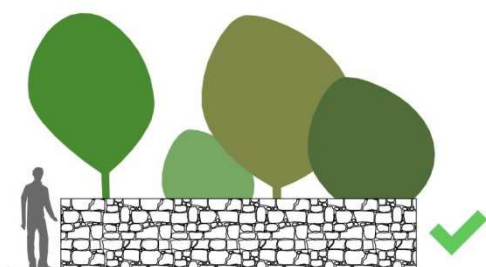
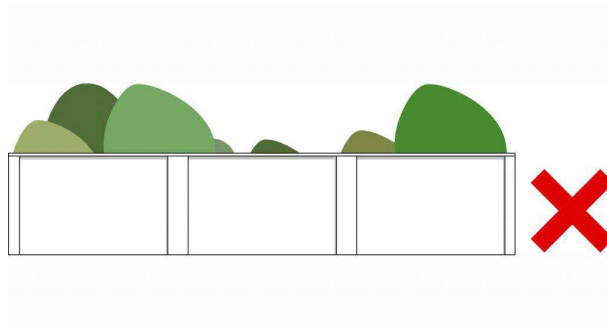
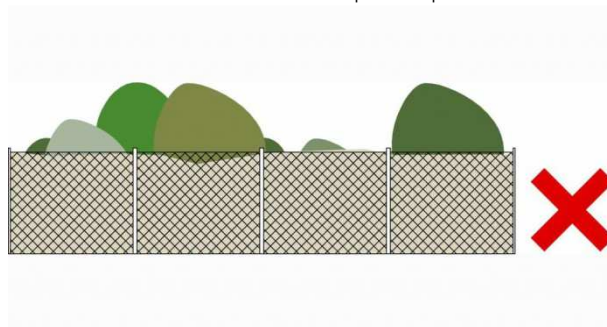
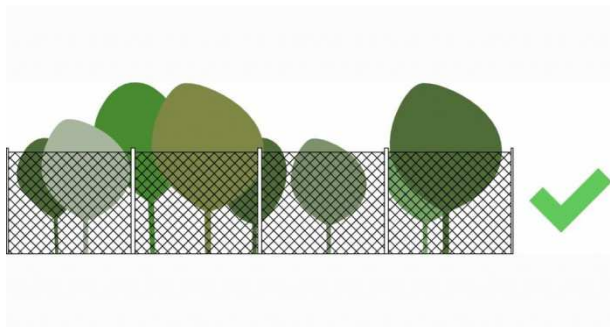
Kerítések tekintetében a kedvező térérzet és a zöldfelületek harmónikus összérzete és egybeláthatósága érdekében az áttört, természets anyagokból készülő kerítés az ajánlott.

Helyben jellemző, kedvező településképet segítő kerítés kialakítás:

- építet pillérek és áttört betétek (pl.: kisméretű téglapillér és lábazat, és" Haidekker" betét)
- áttört kerítés (pl.: drótfonat)
- kis magasságú, vagy áttört tömör kerítés természets anyagból (pl.: kisméretű téglapillér, vagy kő használata)
- léckerítés

Kerülendő kerítés kialakítás:

- kerítés utólagos borítása (pl.: nádfonat, OSB lap, trapézlemez)
- tömör zsalukő kerítés
- tömör fémkerítés (pl.: trapézlemez)

TEREPALAKÍTÁS

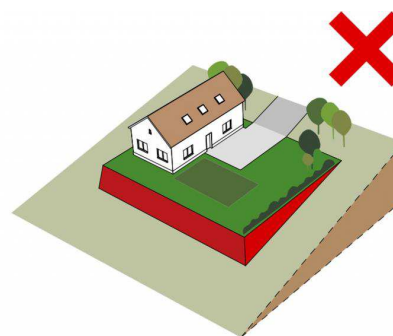
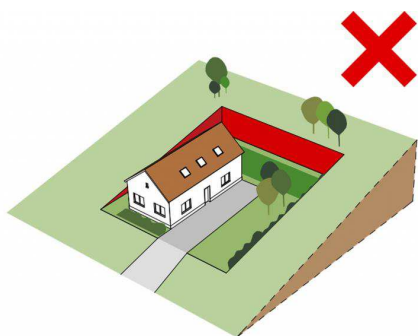
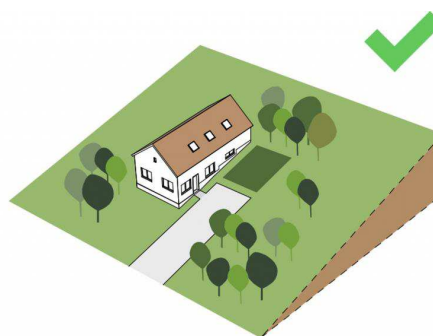
A település területén jellemzően a beépítésre szánt telkek kisebb vagy nagyobb mértékben, de lejtnek.

A családi házak terepre illesztésénél törekedni kell a lehető legkevesebb föld megmozgatására.

Nem elfogadható az épület földbevágása, az így kialakuló mélyedésben az esővíz összegyűlik, a kert rosszul használható. Nem elfogadható továbbá az épület teljes kiemelése sem, mivel így a ház egy feltűnő platóra kerül, kiemelkedik szomszédai közül.

Jó megoldás a terepalakításnál a családi ház részleges bevágása. Az így kitermelt földdel feltölthető egyenesre a telek, kevés földet kell megmozgatni.

Kiváló megoldás továbbá, ha az épület eleve terepbe illesztve épül, így kapcsolata a környezetével jó, a földmunka minimális.

HAGYOMÁNYOS FALUSIAS LAKÓTERÜLET

MAGASSÁG

A település ezen részén jellemzően egységes, földszintes, illetve földszintes (teljes vagy részben alápincézett) beépítést találhatunk.

A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló magassággal kell épülniük, mint környezetük. A túl magas házak nem illeszkednek az utcaképébe.

Azonos magasságú épületek egyenletes utcaképet alkotnak. Az újonnan épülő épületeknek a meglévő magassághoz kell alkalmazkodniuk az egységesség érdekében.

TETŐHAJLÁSSZÖG

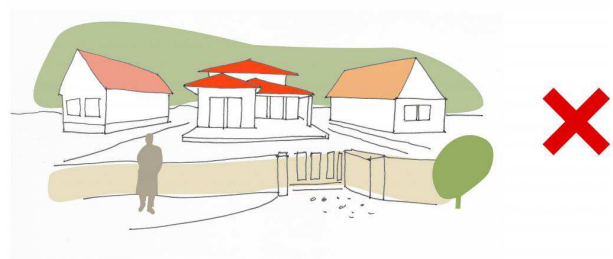
A település ezen részén jellemzően hagyományos településképre jellemző magastetős tetőidomokat találunk.

A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképébe.

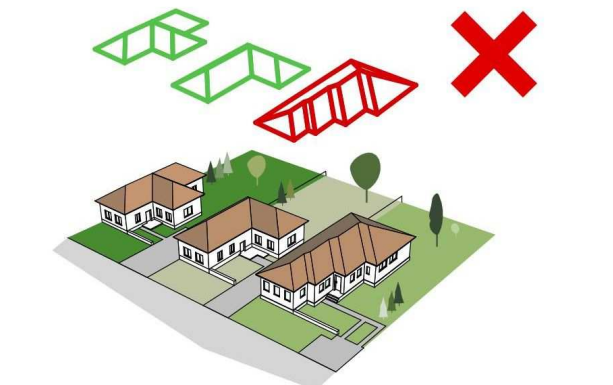
A hagyományos tetőlejtés 40°-fok környékén jellemző.

Az ettől nagyban eltérő dőlésszög nem jellemző a magyar településekre.

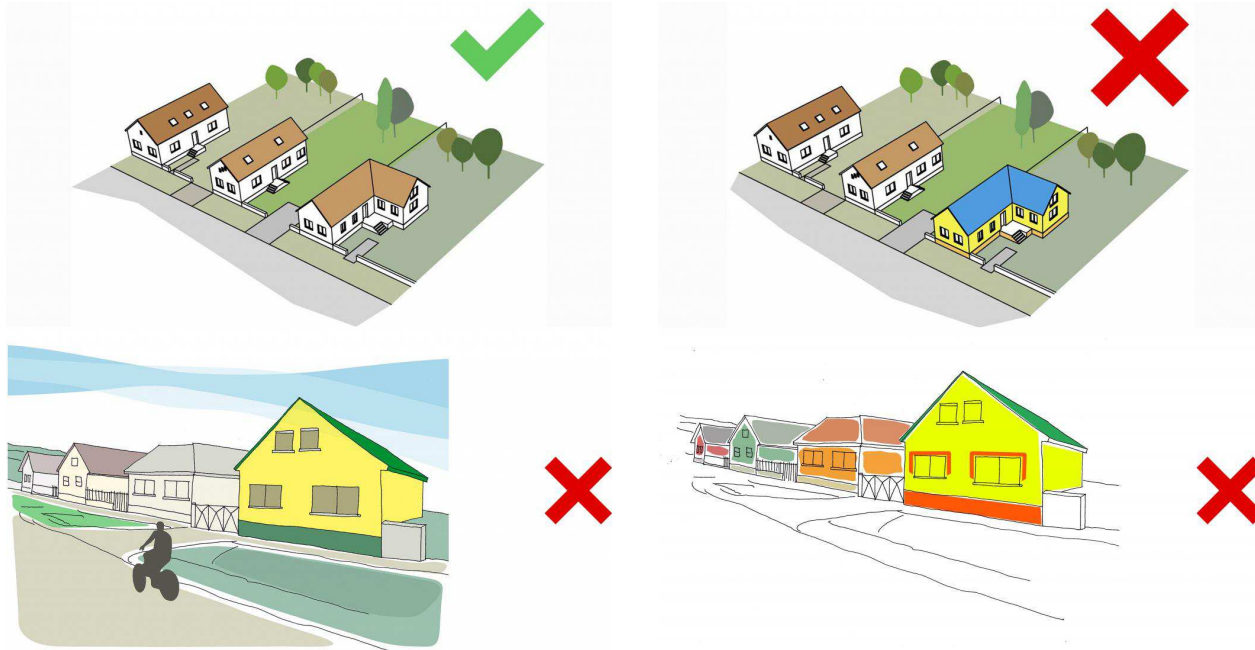
TETŐFORMA

A település ezen részén jellemzően hagyományos településképre jellemző magastetős tetőidomokat találunk. A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképébe. A nyeregtetős házakból álló utcaképbe ne tördelt tetőformájú épület kerüljön, hanem a szomszédokhoz hasonló nyeregtetős tetőformájú. A tetőidom lehetőség szerint egyszerű tömegképzésű legyen, „túltagoltsága” nem ajánlott.

SZÍNEK

A terület házainak színvilága változatos, mégis megfigyelhető egy visszafogott illeszkedés, hasonló anyag és színhasználat. A meglévő épületek színvilága illeszkedjen környezetéhez. Nem elfogadható a feltűnő, rikító színek alkalmazása.

TELEPÍTÉS

A településrészen a családi házak telepítése oldalhatáron álló vagy zárt sorú, a telken belüli elhelyezkedése az utcára merőleges rendszerű.

A nem utcával merőlegesen telepített, indokolatlanul nagymértékben hátrahúzott családi ház építése nem javasolt.

Az Ófaluban a családi házak a telek oldalhatárán állnak, a ház mögött növényzettel határolva kialakítható a védett kert.

Oldalhatáros beépítési karakter

KERÍTÉS

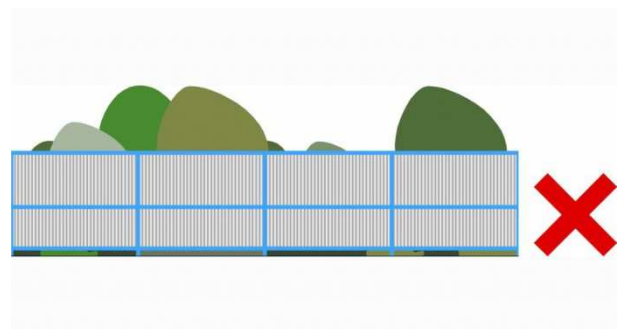
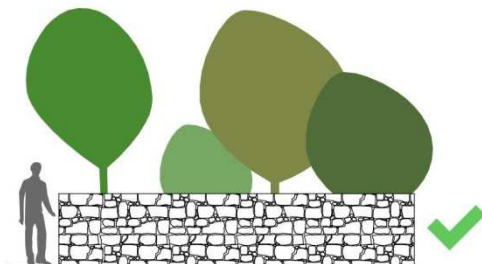
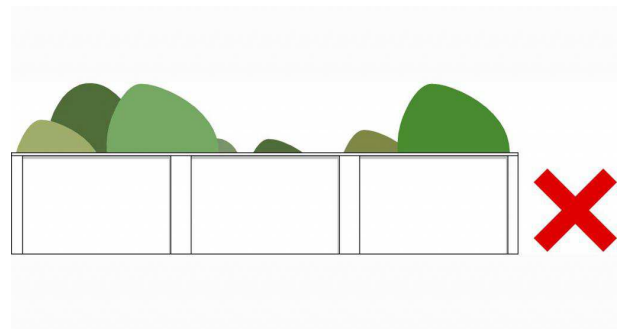
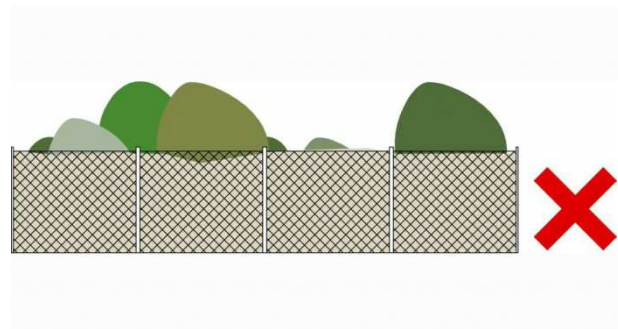
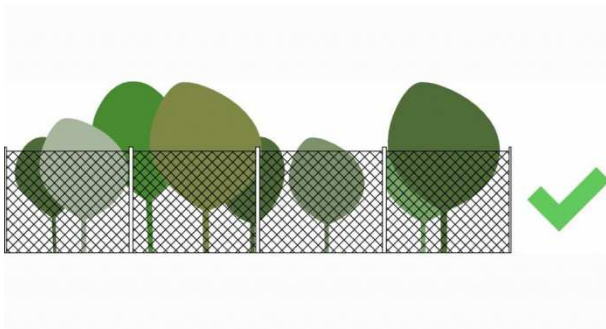
Kerítések tekintetében a kedvező térérzet és a zöldfelületek harmónikus összészete és egybeláthatósága érdekében az áttört, természets anyagokból készülő kerítés az ajánlott.

Helyben jellemző, kedvező településképet segítő kerítés kialakítás:

- építet pillérek és áttört betétek (pl.: kisméretű téglapillér és lábazat, és" Haidekker" betét)
- áttört kerítés (pl.: drótfonat)
- kis magasságú, vagy áttört tömör kerítés természets anyagból (pl.: kisméretű téglapillér, vagy kő használata)
- léckerítés

Kerülendő kerítés kialakítás:

- kerítés utólagos borítása (pl.: nádfonat, OSB lap, trapézlemez)
- tömör zsalukő kerítés
- tömör fémkerítés (pl.: trapézlemez)

TEREPALAKÍTÁS

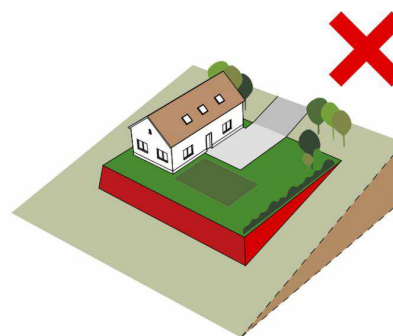
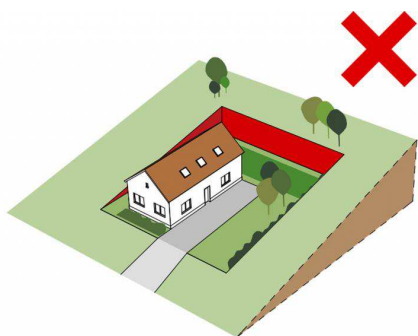
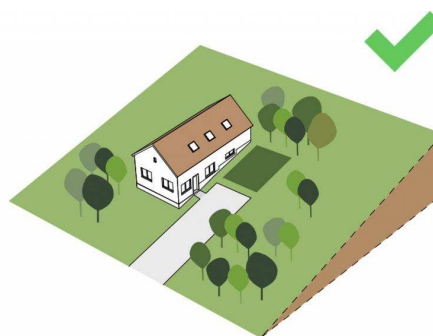
A település területén jellemzően a beépítésre szánt telkek kisebb vagy nagyobb mértékben, de lejtnek.

A családi házak terepre illesztésénél törekedni kell a lehető legkevesebb föld megmozgatására.

Nem elfogadható az épület földbevágása, az így kialakuló mélyedésben az esővíz összegyűlik, a kert rosszul használható. Nem elfogadható továbbá az épület teljes kiemelése sem, mivel így a ház egy feltűnő platóra kerül, kiemelkedik szomszédai közül.

Jó megoldás a terepalakításnál a családi ház részleges bevágása. Az így kitermelt földdel feltölthető egyenesre a telek, kevés földet kell megmozgatni.

Kiváló megoldás továbbá, ha az épület eleve terepbe illesztve épül, így kapcsolata a környezetével jó, a földmunka minimális.

PINCÉS TERÜLETEK

A település peremén található két tömbben a borospincés terület. A pincék között találunk lyukpincéket és kis felépítménnyel, prэшázsal rendelkezőeket is. Településen belüli pozíciója, illetve építészeti megjelenésük miatt településképileg értékes területek.

MAGASSÁG

Magasság tekintetében az illeszkedés szabálya és a kívánt funkció a meghatározó.

TETŐHAJLÁSSZÖG

A település ezen részén jellemzően hagyományos településképre jellemző irányba lejtő, alacsony hajlású magastetős tetőidomokat, illetve „zöldtetőt” találunk.

A meglévő épület felújítása esetén, vagy meglévő épületek közé épülő új házak esetén hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképébe.

TETŐFORMA

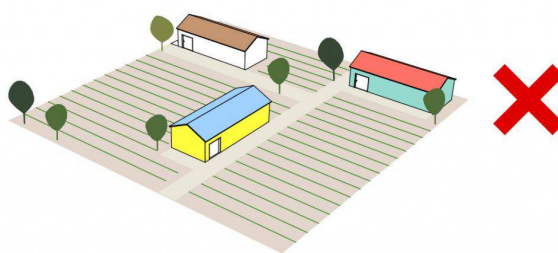
A meglévő épületek közé épülő új házaknak hasonló tetőhajlásszöggel kell épülniük, mint környezetüknek. A túl magas illetve túl alacsony hajlásszögű tetővel rendelkező épületek nem illeszkednek az utcaképébe.

A tetőidom lehetőség szerint egyszerű tömegképzésű legyen, „túltagoltsága” nem ajánlott.

SZÍNEK

A terület házainak színvilága változatos, mégis megfigyelhető egy visszafogott illeszkedés, hasonló anyag és színhasználat. A meglévő épületek színvilága illeszkedjen környezetéhez. Nem elfogadható a feltűnő, rikító színek alkalmazása.

TELEPÍTÉS

A településrészen a telepítés – a funkcióból is adódóan – közvetlen a domb lábánál, részben vagy egészében a dombba süllyesztve jelenik meg. Új épület építése esetén az illeszkedés szabálya alkalmazkodó.

KERÍTÉS

A területen jelenleg nem jellemző a kerítések megléte és a jövőben sem lenne szerencsés a terület ilyen jellegű lehatárolása.

Természetvédelmi ajánlások

A fényszennyezés elkerülését szolgáló szabályozás javaslata

(LONNE ajánlásokat alapul véve)

- El kell kerülni a hideg fehér fényű világítást, amely 500 nanométernél rövidebb hullámhosszúságú fényt tartalmaz: Ennek megfelelően 3000K alatti érték javasolt a kültéri világítás színhőmérsékletére.
- A világítótestek ernyőzése olyan legyen, hogy a fényt oda irányítsa, ahol arra szükség van: Megfelelő ernyőzés esetén a kibocsátott fényt nem látjuk közvetlenül. A megfelelően irányított fény nem jut a gyalogosok, járművezetők szemébe, az épületek ablakai felé vagy éppen az égbolt irányába. A fényeknek – még a díszvilágítás esetén is – lefelé kell irányulniuk. Így például a talajszintbe épített fénycsőket, melyek felfelé sugároznak, el kell kerülni.
- Az utcákat amennyire csak lehet egyenletesen, és amennyire csak lehet alacsony intenzitással világítsuk meg: Vidéki utakon a $0,3 \text{ cd/m}^2$ fényűrség elegendő, amely kb. 4 lux megvilágítással elérhető. Ez az EU útvilágítási szabványoknak (EN13201) megfelelő legalacsonyabb útosztály. Az EU szabványok gyakran sokszor erősebb megvilágítást ajánlanak, mint ami jelenleg a legtöbb európai településen megvalósult.
- Igazítsák a kültéri világítást a tényleges használat idejéhez. Este 10 óra, vagy éjfél után jóval kevesebb fényre van szükség, ennek megfelelően az közvilágítás fénye csökkenthető. A megvilágítási szintek akár 50-80%-os csökkentése is lehetséges. A nem közcélú világítást teljesen ki kell kapcsolni, ha nincs arra közvetlen szükség.

Növénytelepítés

Növénytelepítés tekintetében a felsőbb, hatályos jogszabályok betartandóak:

- az idegenhonos inváziós fajok betelepítésének vagy behurcolásának és terjedésének megelőzéséről és kezeléséről (1143/2014. EU rendelet)
- a NATURA 2000 gyepterületek fenntartásának földhasználati szabályairól (269/2007. (X. 18.) Korm. rendelet)
- a növényvédelmi tevékenységről (43/2010. (IV. 23.) FVM rendelet)

Gólyafészkek

A gólyafészkek látképe szerves része a magyar településképeknek.

A gólyafészkek védelme kiemelten fontos településképi szempontból, ezért védelmük fontos közösségi érdek, hiszen jelenlétük nemcsak biológiai értelemben fontos, hanem hozzátartoznak a település képéhez is.

A gólyák és fészkelőhelyük védelmét felsőbb jogszabály is biztosítja. (Sajómercsén nincs számontartott gólyafésze a [www. mme.hu](http://www.mme.hu) adatbázisában.)

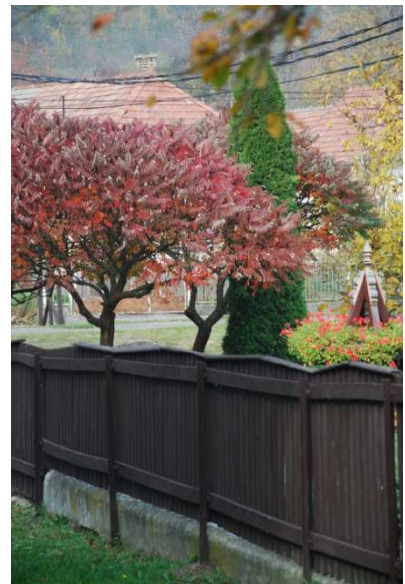

KERÍTÉSEK

A településen jellemző a természetes anyagokból készült kerítések.

Az igényes kerítésalakítások közül az alábbiak a leggyakrabbak:

- falazott (kő vagy beton) lábazati és pillér, valamint „Haidekker” kerítésbetétek alkalmazása
- falazott (kő vagy beton) lábazati és pillér, valamint lécezett kerítésbetétek alkalmazása
- léckerítés
- növényvel befutatott kerítés

KAPUK

Kapuk tekintetében számos igényes példát találunk a településen. Kialakításuk gyakran műves megjelenésű, részletekzésük gazdag.

KERTEK

BELTERÜLET

Az épületekkel együttesen a kertek adják a falusi porta megjelenésének összképét, ezért kiemelten fontos kialakításuk és fenntartásuk terén az igényesség.

A kertek használatát tekintve a porták egyes részeit „díszkertként”, míg más részeit „haszonkertként” használják a helyiek. Sok esetben a családok kertművelése a portájuk előtti közterületre részre is kiterjed, azt karbantartva, oda fákat telepítve, vagy egynyári virágos kiültetéseket létrehozva.

Ebből a tekintetből is harmónikus példák sokaságát találjuk a településen.

Az építészetben alkalmazott elvek itt is ugyanúgy megjelennek: arányok, tömegformálás, színek, stílusok formájában. De a kert nem csak alkotás, hanem a kapcsolódás helyszíne, amelynek szépségét – rendszeres gondozással, megfelelő növényalkalmazással – akár egész évben élvezhetjük. Érdemes időt, fáradságot szánni rá, mert kertünk nem csak szépségével hálálja meg a törődést, hanem kellemes mikroklimát és élhető környezetet biztosíthatnak számunkra.

A környezeti adottságoknak megfelelő fajok megválasztásához, kertünk tervezéséhez, fenntartásához is kérhetjük szakember segítségét.

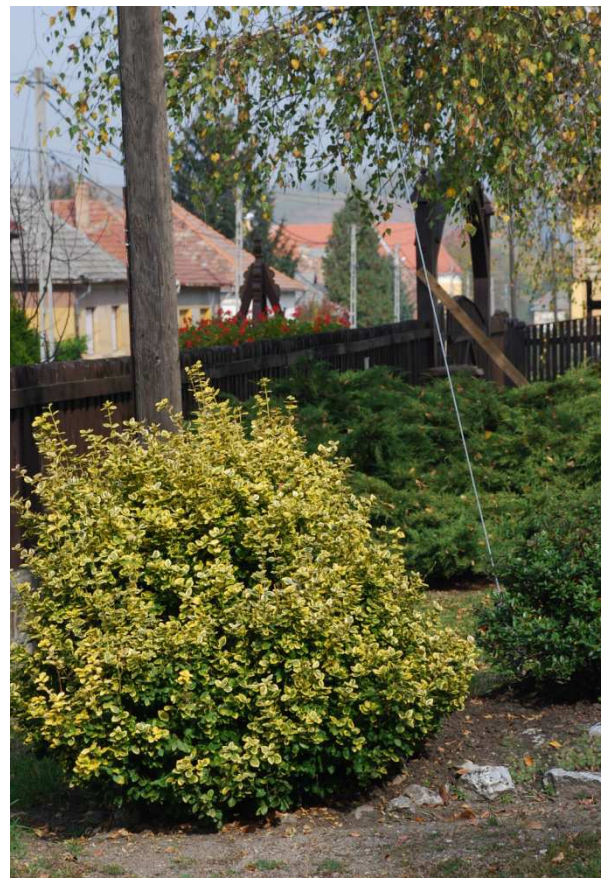
Az építési szabályozás máshogy csoportosítja a kerteket, mely szétválasztás – bár más szempontból, de – szintén fontos. Ilyenek az:

- előkert,
- oldalkert,
- hátsókert.

Az előkert jellemzően a díszkert helye. A közterületekről, az idegenek számára ez a legláthatóbb része kertünknek, ezért legyen kiemelkedő díszértéke, de intimebb teret igénylő funkciót – mint pl. pihenőkert – ne helyezünk ide. Miután ez a kertrész „kifelé mutat”, ezért a településképet – saját kertünkéből – leginkább ez befolyásolja, ezért ez legyen a leglátványosabb és a legigényesebben fenntartott területe telkünknek. Ha a telek adottsága olyan, az előkertet lehetőleg ne is határoljuk el a közterülettől kerítéssel.

Az oldalkert a valóságban az elő- és a hátsókert „között” helyezkedik el. Oldalhatáron álló beépítésnél a teleknek csak az egyik oldalán, szabadon álló beépítésnél pedig mindkét oldalán kialakul. Ha az oldalkert gazdasági udvarként szolgál, akkor leginkább közlekedési és raktározási célú, a lakóépületek hátsó szárnyainak és a hátsókert megközelítésének, a gépkocsi parkolásnak a színhelye. De szükség esetén lehet itt jó helye akár a játszókertnek, akár a pihenőkertnek is.

A hátsókert jellemzően a haszonkert elhelyezésére szolgáljon. De helyet kaphat itt is a pihenőkert, játszókert, és különösen valamilyen sportcélú használat, mint pl. egy gyepes labdázó- vagy tornatér. Ez telkünk „befelé mutató”, intimebb része, közterületről rendszerint nem látszik. Ennek ellenére azért szomszédjainkra tekintettel e hátsó kertészben is figyeljünk arra, hogy zavaró látványt nyújtó építmények (pl. fóliasátor), depóniák (pl. trágyadomb) ne legyenek itt (sem), vagy legalábbis ne legyenek láthatók

A fenti általános ismertetés után nézzünk néhány további olyan ajánlást, melyeket célszerű megfogadni kertünk kialakításánál vagy felújításánál!

A növények helyének és méretének meghatározásakor mindenképpen vegyük figyelembe

- mind a lakóépület nyílászáróinak (ablakok, ajtók) helyét,
- mind a kertrészek és az azokat összekötő kerti utak nyomvonalát.

Azok ne sötétítsék el a szobákat, vagy ne álljanak útjában az optimális közlekedésnek.

Ugyanakkor adódhat olyan helyzet is, hogy egy meglévő nagyon szép és egészséges fa helyzetét vesszük figyelembe a lakóépület helyének, vagy legalább nyílászáróinak meghatározásakor.

Azonban ne csak új növényzet ültetésével kalkuláljunk, hanem mérjük föl a meglévő jó állapotú fásszárú növényeket is és lehetőség szerint őrizzük meg azokat. Ezek sokat jelenthetnek a kertünk azonnali látványában és használatában, míg a frissen telepített növények csak sok év múlva érik el a habitusuknak megfelelő méretet.

KÜLTERÜLET

A település kép fontos része a külterületi zöldfelületek állapota és hasznosításának, fenntartásának módja, színvonala. A gondozott állapotban lévő, hagyományos gazdálkodási módokkal karbantartott, művelt, zöld és vízfelületek az épített környezettel összhangban adják a kellemes, rendezett településképet.

Településképi léptékkal legfontosabb külterületi zöldfelületi elemek:

- Mercse-patak és annak partja
- erdősávok
- legelők
- művelt mezőgazdasági területek

ERKÉLYEK, TORNÁCOK, ELŐTETŐK

A fedett- nyitott - úgynevezett „átmeneti terek” - tekintéten jellemzően a népi gyökerekből táplálkozó tornácok alkalmazása gyakori a településen. Találunk mives falazott és részletgazdag famunkát tartalmazó példákat is.

A tornác kialakítására számos, részleteiben eltérő megoldás lehetséges. Az arányos, tornácos épületek sora karakteres utcaképet mutat, mely erősíti a település egységes arculatát. Új épület erkélyeinek kialakításánál törekedjünk az egyszerűsége mind formájában, mind anyaghasználatában.

Egy szép tornác gazdagítja az épület tömegképzését és gyarapítja az épület funkcionális használatosságát.

Új épületek esetén az archaikus tömegképzés kaphat modern építészeti részletképzési megoldásokat. Elsődleges szempont a jó arány és az igényes anyagválasztás.

AJTÓK, ABLAKOK

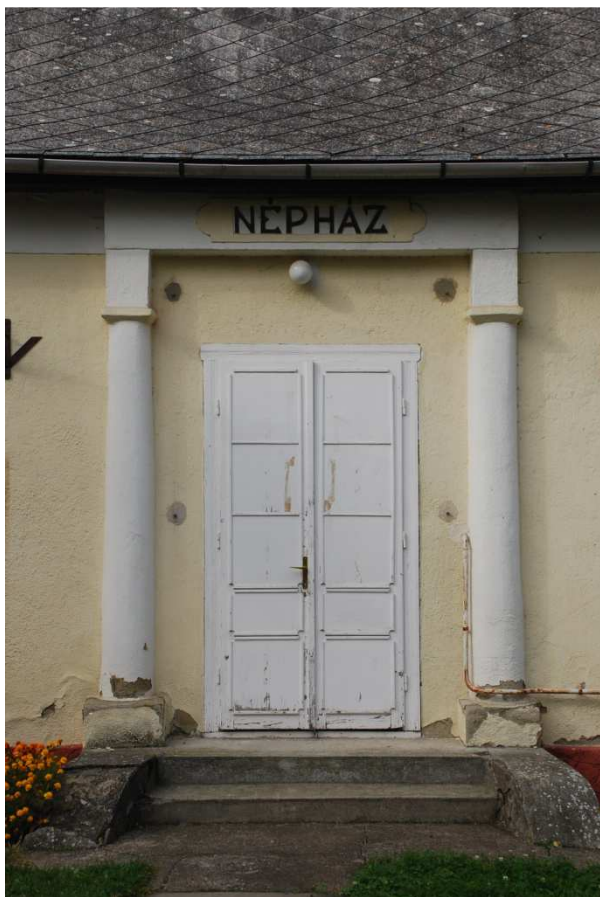
Homlokzati nyílászárók tekintetében számos építészettörténeti gyökerekkel rendelkező jó példát találunk a településen.

A régi nyílásokban – a hagyományos esetekben – osztott, faszerkezetű ablakokat találunk. Ezen hagyomány megőrzése továbbra is cél.

A nyílást gyakran keretező díszítés szegélyezi, mely kialakítása geometriailag egyszerű, visszafogott, mindemelett elegáns és díszes.

A településen sok – háború előtti – értékes homlokzati nyílászárót találunk. Ezek korszerűsítése, cserélése esetén cél az eredeti formavilág, osztásrendszer és arányok megtartása. A településképi szerves részét képezik a faszarkazatú nyílászárók, így műanyag szerkezetű nyílászáró beépítése nem ajánlott.

PÉLDÁK HOMLOKZATKÉPZÉSRE

Az épületek tervezésénél a funkcionális használhatóságot illetően a legfontosabb az épület helyes alaprajzi megformálása, addig a településképet illetően egyik legfontosabb elem a homlokzatokképzés kérdése.

A homlokzatképzés során a helyi hagyományokból építkezve szükséges a kor kövtelményeit kiszolgálni tudó architektúra összeállítása.

Legfontosabb figyelembe veendő tényezők:

- helyes tömegarány választása, mely a környezetre jellemző kubusok felhasználását veszi alapul
- helyes homlokzati arányérzék
- nyílások méretének és helyének gondos megválasztása
- esztétikus részletképzés
- helyiben jellemző természetes anyagok használata
- visszafogott, harmónikus, természetközeli színválasztás
- helyes „homlokzati ritmus”

RÉSZLETEK

Mint ahogy a mondás is tartja, „az ördög a részletekben rejlik”. Ez pontosan igaz az építészeti részletképzésre is.

A település utcáin mászkálva veretes példákat találunk építészeti részletképzésből, kiváltképpen:

- bádogos szerkezetetek
- famunka
- vakolti architektúra
- téglarchitektúra
- alkalmazott iparművészet tekintetében

ANYAGHASZNÁLAT

Anyaghasználat tekintében a helyben járatos, természetes anyagokat kell előnyben részesíteni.

Jellemzően: cserép, fa, tégl, vakolt architektúra, kő

MAI PÉLDÁK

A történelmi településmag központjában találhatóak a területre jellemző **soros-udvaros parasztházak**. Ezen épületegyüttesek közül találunk egy mintaszerűen felújítottat a római katolikus templommal szemközt.

Az épített örökséget jól kezelve sikerült felújítás a településre jellemző tömegképzési és anyaghasználati rendszerbe is jól illeszkedik. Anyagválasztás helyes és színhasználata a történelmi örökséghez alkalmazkodó.

Tervező: Nem ismert

A történelmi településmagtól déli irányban találhatóak a területre szintén jellemző **oldalhatáros beépítésű parasztporták**. Ezen épületek közül találunk mintaszerűen felújítottat a római katolikus templomtól kissé déli irányban. Az épített örökséget jól kezelve sikerült felújítás a településre jellemző tömegképzési és anyaghasználati rendszerbe is jól illeszkedik. Anyagválasztás helyes és színhasználata a történelmi örökséghez alkalmazkodó.

Tervező: Nem ismert

A történelmi településmagtól déli irányban találhatóak a területre szintén jellemző oldalhatáros beépítésű parasztporták. Egy ilyen épület felújításával lett a településnek egy **közösségi háza**, mely a helytörténeti bemutatóterem is egyben.

Az épített örökséget jól kezelve sikerült felújítás a településre jellemző tömegképzési és anyaghasználati rendszerbe is jól illeszkedik.

Tervező: Nem ismert

A történelmi településmag déli szélén található a falu **ravatalozója**. Korábban kováúcsműhelyként, majd buszgarázs is működő épület egy bővítést és átalakítást követően nyerte el jelenlegi funkcióját. A zárt tömeghez kapcsolódó fedett-nyitott tér tömegképzése modern, míg építészeti részletképzése archaikusak. Az épület jól ötvözi a modern kor funkcionális igényeit, illetve helyi építészeti örökség formajegyeit.

Tervező: Nem ismert

UTCÁK, TEREK

UTCÁK

A településen sok helyütt megmaradt a hasonló beépítési móddal és építészeti karakterrel rendelkező épületekből álló hagyományos utcakép, mely érték, így megőrzése érdemes.

Alapvetően két karakterű utcaképpel találkozunk:

- a történeti ófalu utcaképe
- a hagyományos háború utáni beépítés (sátortetős) utcaképe

A település meglévő utcaképe értéket jelentenek, megőrzésükre törekedni kell. Meglévő épület átalakítása, vagy új épület építése esetén az illeszkedés elve mindenképpen betartandó.

TEREK

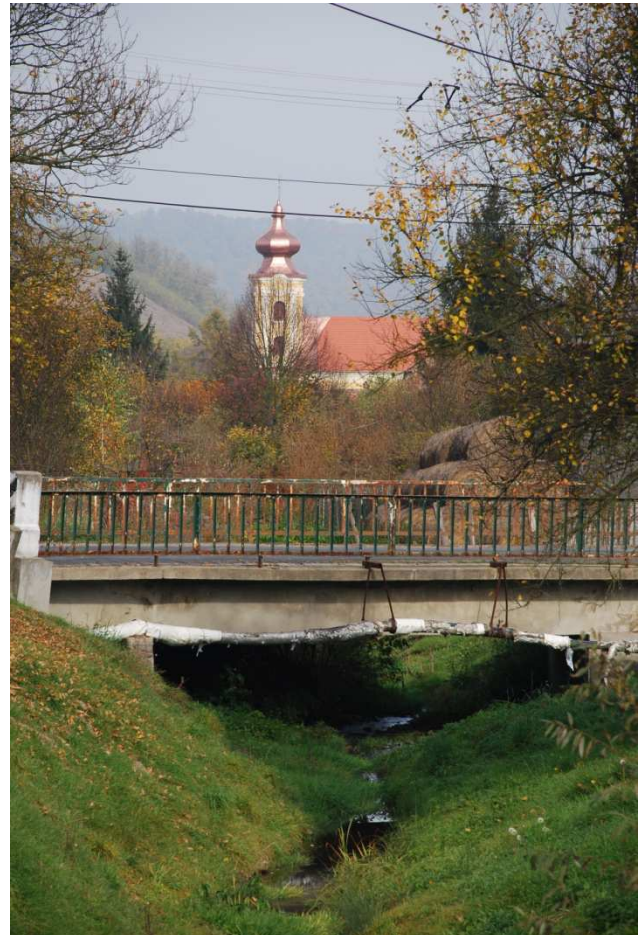

A település szövetében települési léptékű kiteresedést, "klasszikus főteret" nem találunk. Az utcák mérete viszont nagy, széles, így helyet adhatnak a helyi közösség életének.

Másik lehetőség erre a település végig húzódó Mercs-patak völgye.

A mélyfekvésű terület jelenleg is több közösségifunkciónak ad helyet:

- a sportpálya
- játszótér

Utcakert

A település háború utáni beépítésű területén (a falu déli részén) a közterület igen széles, így itt megjelennek a porták előtti zöldfelületek.

Sok helyütt közterületeken üde színfolt a gondozott zöldfelület, mely tovább hangsúlyozza az adott közterületrész fontosságát és településképi szerepét.

Legjellemzőbbek a lágyszárú, virágos (egynyári) kiültetések.

Közterületi épületek

A település szövetén bizonyos helyek – pavilonszerűen – közlekedéshez kapcsolódó kis épületek jelennek meg: a buszmegállók. Funkciójuk és építészeti színvonaluk miatt ezek a kis „csomósodások” egyéb microarchitektúra elemeket (utcabútorokat, információs táblákat, növénytartókat) is maguk környezetébe vonzanak. Ezek kialakítása, anyaghasználata harmónikus.

Közterületi műalkotások

A településen sok helyütt találunk valamilyen közterületi műalkotást, használati tárgyat (pl.: kút), ami gazdagítja épített és természeti környezetét. Ezek gondos kezek karban tartják, ápolják.

SAJÁTOS ÉPÍTMÉNYFAJTÁK, HIRDETÉSEK, REKLÁMTÁBLÁK

8

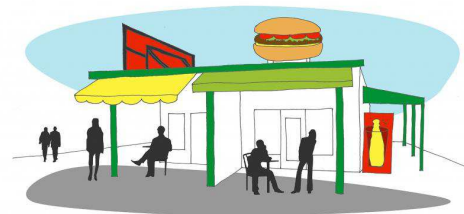
A községben jelenleg nem jellemző a hirdetések, reklámtáblák zavaró megjelenése, így településképi formáló hatásuk csekély.

Azonban tendenciaként megfigyelhető az ilyen jellegű városépítészeti elemek egyre gyakrabbi megjelenése a településeken.

Telepítésük esetén az alábbi szempontok figyelembe veendőek:

- illeszkedés és alázat a környező beépítéshez (telepítési helye és mód, anyaghasználat, méretválasztás)
- izléses kilakítás, részletképzés
- szín és méret tekintetében településképet károsan befolyásoló túlzott dominancia elkerülése
- tervezésükbe és kivitelezésükbe szakember bevonása ajánlott

A tájképvédelmi jelentőségű területeken reklámhordozók elhelyezése nem indokolt, és nem javasolt. Újabb felszíni infrastruktúrahálózatok elhelyezése nem javasolt, a meglévők jó karban tartása elegendő és szükséges.

IMPRESSZUM

MEGRENDELŐ:

SAJÓMERCSE ÖNKORMÁNYZATA

3656 Sajómercse, Petőfi Sándor út 27.

POLGÁRMESTER:

Kovács Zoltán

TAK KÉSZÍTÉSÉBEN RÉSZT VETTEK:

MEGBÍZOTT FŐÉPÍTÉSZ:

Lautner Emőke

okl. építészmérnök

A TAKOT KÉSZÍTETTE:

Szél Norbert

okl. építészmérnök

MUNKATÁRSAK:

Népi építészet: Nagy József András

okl. építészmérnök

Drónfelvételek: Tóth Dávid

A kiadványban felhasználásra kerültek a Próba
Településképi Kézikönyvek egyes elemei, a
MAPIRE.eu térképei továbbá, a település honlapja,
egyéb internetes honlapok és a Lechner
Tudásközpont ábrái.

Minden jog fenntartva!

Sajómercse 2017.